

ՀԵՄԷ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

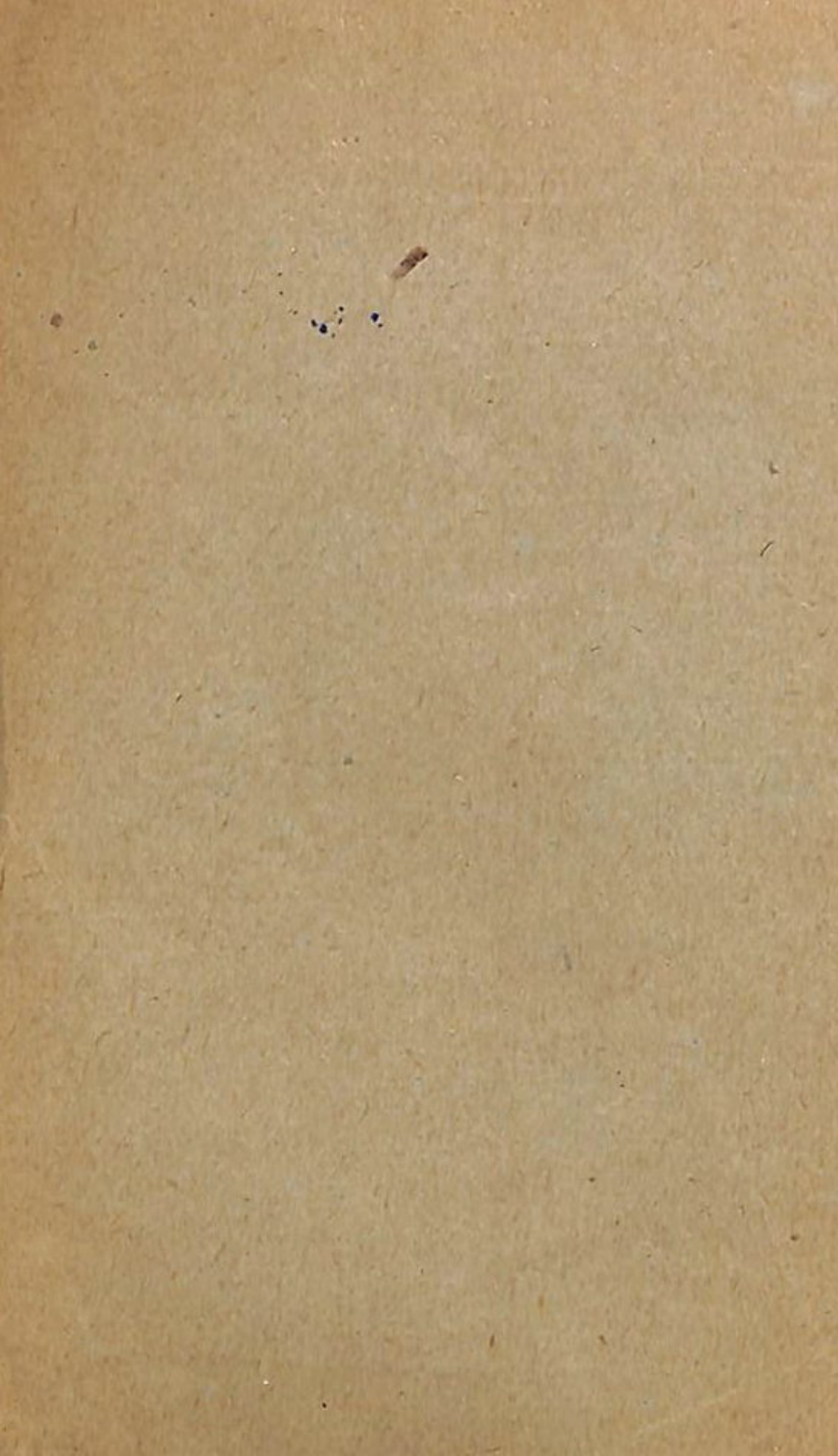
Ա. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

ՊՌՈՇՅԱՆԸ

ՅԵՎ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ

ՊՌՈՇՅԱՆԸ

ՅԵՎ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

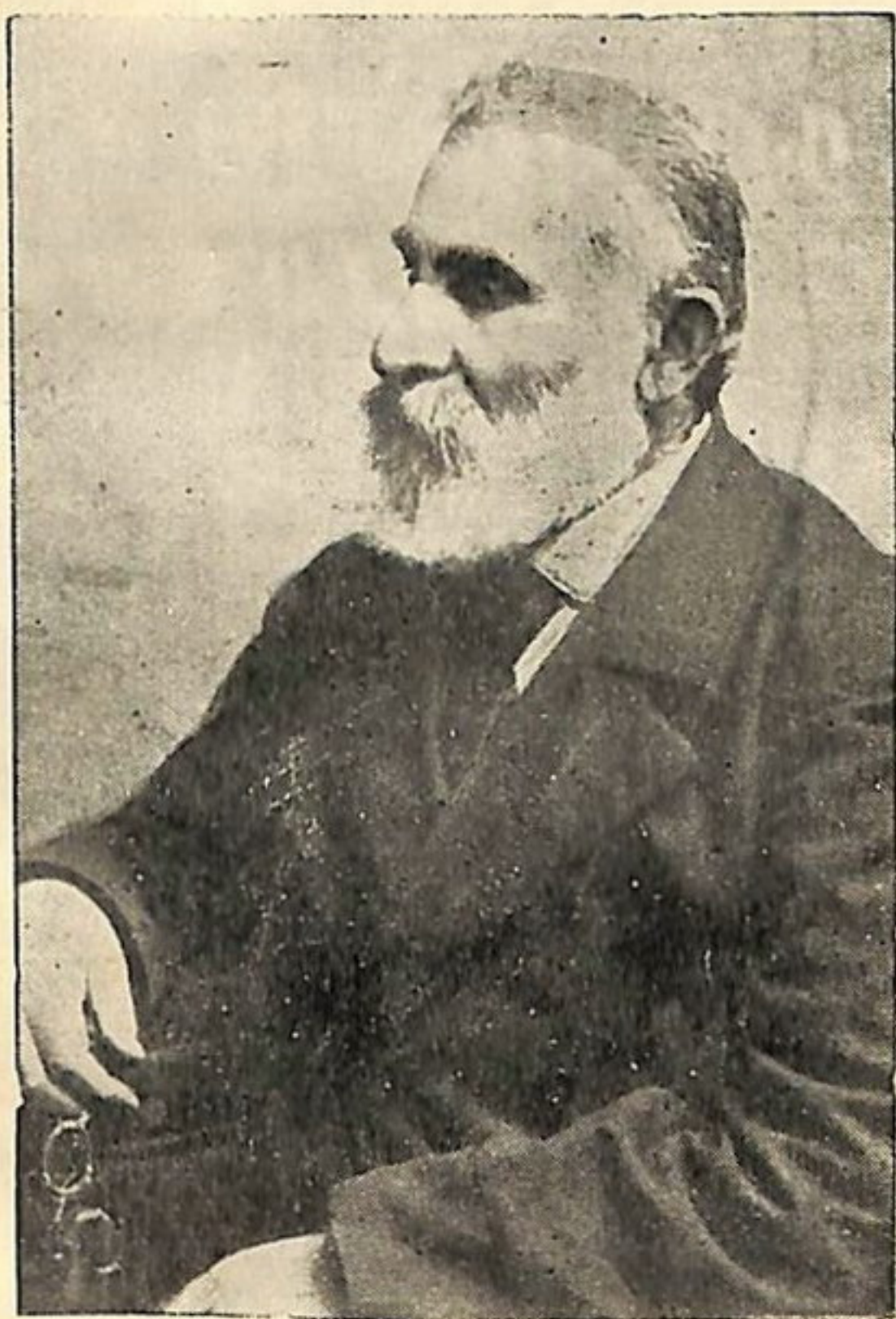
ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պատ. խմբագիր՝ Ս. Կարապետյան
Տեխ. խմբ. և սրբագրիչ՝ Հ. Մայիլյան
Կոնսրտլ սրբագրիչ՝ Ռ. Տոնյան

Չլափլիտ № 6548. Պատվեր № 237. Տպած 3000.

«Երկրագործ» Հայաստանի Հրատ. տպարան

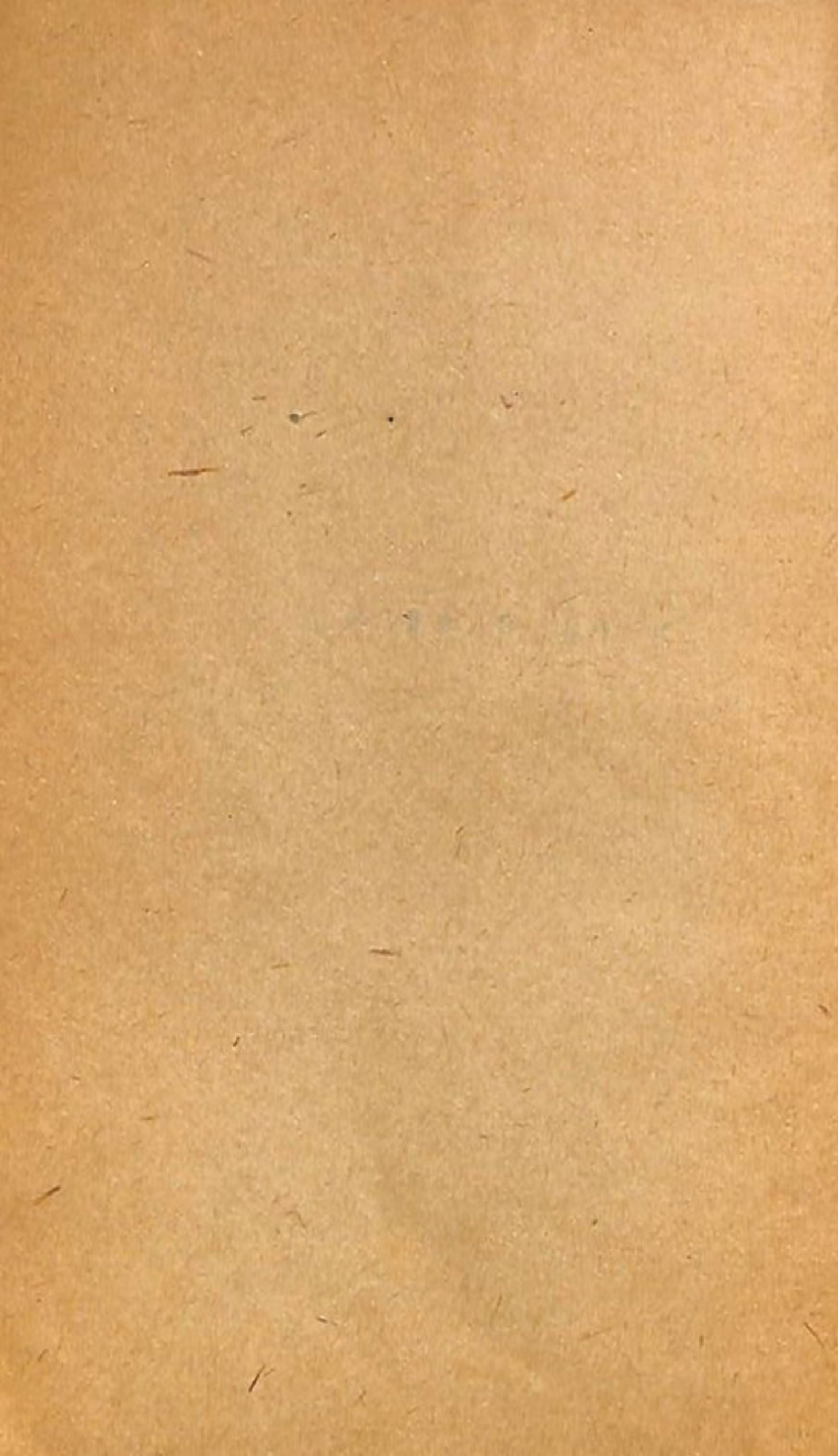
ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հայ գրականութեան անցյալի պատմագիրներն ու քննադատները խոսելով Պոռշյանի մասին՝ համարյա բոլորն ել նշել են նրա գրվածքներում տեղ դրած ֆոլկլորային նյութերի փաստը, առանց, սակայն, տալու դրա քիչ թե շատ մանրամասն ուսումնասիրութիւնը: Այդ խնդրում դժբախտաբար հեռու չեն գնացել նաև ժամանակակից խորհրդային գրականագետները:

Ներկա աշխատութիւնը, վոր բաղկացած է յերկու առանձին մասերից, նպատակ ունի ա) տալու Պոռշյանի ոգտագործած ֆոլկլորային նյութերի վերլուծումը (ներածութիւն) և բ) ի մի հավաքելու մեր հեղինակի գրվածքներում ցրված՝ հին Աշտարակի ժողովրդական ստեղծագործութեան նմուշները (բնագիր):

Ա. Ղ.

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Պոռշյանը 19-րդ դարի հայ այն ականավոր, իսկական ժողովրդական գրողներից է, վորոնք մոտիկից կապված լինելով աշխատավորական խավերին, բարձր են գնահատել նրանց ստեղծագործությունը:

Իր առաջին իսկ գրական գործի («Սոս և Վարդիթեր» վեպի) առաջաբանում խոսելով Մովսես Խորենացու Հայոց Պատմության մեջ պահպանված ժողովրդական բանահյուսության հնագույն պատառիկների մասին, մեր անվանի վիպասանը բացահայտում է իր գրական վերաբերմունքը «հասարակ ժողովրդյան» պարզ և անպաճույճ ստեղծագործություններին հանդեպ, վորոնցով «հեռատես ծերունին պարզ հայելվո մեջ» ցույց է տալիս «իրա նախնյաց հոգվո պատկերը»: Նման համոզմունք ունենալով ժողովրդական ստեղծագործության մասին, Պոռշյանն իր անդրանիկ և հետադա բոլոր գրվածքներում, ավելի կամ պակաս չափով, ոգտագործում է հայրենի գավառի (Արարատյան նահանգ) ֆոլկլորի մի շարք նմուշներ: Այդ բանում նրան մեծապես ոգնում են այն լայն ծանոթությունները, վոր նա ուներ ժողովրդի կենցաղի, նիստ ու կացի, հավատալիքների և, մասնավորապես, բանահյուսության բնագավառում: Ծնվելով և մեծանալով գյուղական ընտանիքում (աղքատ դերձակի տանը), այնուհետև իր կյանքի մի դժալի մասն անցկացնելով միևնույն միջավայրում—իբրև գյուղական ուսուցիչ, գրագիր, թեմական տեսուչ և

այլն — Պոռշյանը վաղ հասակից ամենորյա շփման մեջ
 և յեղել ժողովրդական լայն խավերի հետ: Գյուղի
 ծերերից և պառավ նախնից նա ուսել և վեր-
 ջինսներիս «վաղի առածները», ձմռան յերկար դի-
 շերներին, գյուղական ողաներում՝ ունկնդրել նրանց
 պատմած հրաշապատում հեքիաթները, հնորյա գրույց-
 ներն ու սրամիտ առակները: Գեղջուկ յերիտասարդ-
 ներից ու աղջիկներից Պոռշյանը լսել ու սովորել և
 նրանց աշխատանքի ու սիրո ուրախության և թախ-
 ծի մրմուռները՝ «հոռովելները», «հարրբանները»,
 «ջանգյուլումները», գյուղացի մանուկներից՝ նրանց
 սիրած ու սերտած անթիվ խաղիկները...

Պոռշյանին ժողովրդական ստեղծագործության
 դանձերի հետ առաջին ծանոթացնողներից յեղել և հենց
 նրա հայրը, աշտարակցի դերձակ Ստեփանը: Իր վե-
 պերից մեկում, խոսելով Այդր-գյուլի վերաբերյալ տեղա-
 ցիների մեջ շրջող առասպելների մասին, Պոռշյանը
 գրում և. «Այդր-գյուլի վրա հնարած առասպելներն ավե-
 լի շատ են: Մինչև ցայսօր ել յես անտարբերությամբ
 չեմ կարողանում հիշել Այդր-գյուլի անսւնը, վոր անձս
 չքստմնի: Յերբեք չեմ կարող մոռանալ, ինչպես իմ
 հանգուցյալ հայրը վսեմ և ազդու բառերով պատմեց
 ինձ Այդր-գյուլի բոլոր պատմությունները, յերբ վոր
 ձիու վրա ինձ յուր թարքն առած՝ գնում էյինք Սե-
 ջրի գլուխը մովրովից ինձ համար արձակման վկայա-
 կան ստանալու, վորով գնամ՝ ուսումս առնեմ»¹: Մի
 այլ տեղ անդրադառնալով իր գրվածքներում տեղ
 դրած ազգադրական և ֆոլկլորային հարուստ նյութե-
 րի աղբյուրների խնդրին, Պոռշյանը գրում և, վոր

1 Պ Պոռշյան, Հայի խնդիր, Բաղու, 1904 թ., էջ 28—29:

իրեն համար իբրև այդպիսիք յեղել են՝ զի մանկու-
 թենե մինչև վերջին տարիներս Աշտարակի՝ իմ ծնըն-
 դյան տեղի՝ ծերունիներից լսածներս¹։ Մի յերրորդ
 տեղում խոսելով Ապարանի, Կողբի և Թալինի կողմե-
 րի դյուղերի այն ժամանակվա կառավարիչ (գործա-
 կալ) Հ. Քյանդարյանի մասին, վորի մոտ ինքը
 բավական յերկար ժամանակ վարել և քարտուղարի
 պաշտոն, Պոռչյանը խոստովանում և, վոր այդ պաշտո-
 նը իրեն համար չի յեղել միայն նյութական վարձա-
 տրության աղբյուր, այլ, դրա հետ մեկտեղ, միջոց և
 տվել նրան նաև ճմտիկից ծանոթանալու Արարա-
 տյան և Արադածոտն դավառների բնակիչների կյանքին
 ու բնավորություններին²։ Վերջինների տակ մեր
 հեղինակն, անշուշտ, հասկացել և ինչպես ժողովրդի
 նիստ ու կացը, հավատալիքներն ու սովորություն-
 ները, այնպես և, դրանցից անբաժան, նրա բնավոր
 ստեղծագործությունը։ Պակստ նյութ չի մատակարար-
 ւել Պոռչյանին նաև նրա հետագա տարիների աստան-
 դական կյանքը։ Ասլրուստի միջոց հայթայթելու նպա-
 տակով դանազան պաշտոններով ու զբաղմունքներով
 (ուսուցիչ, լուսանկարիչ, անխստաճառ...) շրջելով գա-
 վառից գավառ և քաղաքից քաղաք (Ապարան, Շիրակ,
 Նախիջևան, Որդուբաթ, Ագուլիս, Յերևան, Թիֆլիս,
 Բաղու, Հաշտարխան) և մոտիկից շփվելով ժողովրդի
 տարբեր խավերի և հարևան աղբյուրյունների հետ,
 Պոռչյանն ևլ ավելի հարստացրիլ և իր բանահյուսա-
 կան պաշարը։

1 Պ. Պոռչյանց Գովածաղիկ, Տփլիս, 1878 թ., եջ 2.
 (Առաջաբան)։ Հմմտ. նույն տեղ, եջ 333։

2 Պ. Պոռչյանց, Հուշիկներ, Ա. գիրք. Թիֆլիս, 1894 թ.,
 եջ 209—210։

Դառնալով դրող, Պոռշյանն իր գրվածքներում
լայնորեն ոգտագործում և տարիների ընթացքում իր
ամբարած վերոհիշյալ նյութերը, ունենալով յերկու
հիմնական նպատակ.

1. «Պարզ հայելվո մեջ ցույց տալ հասարակ ժողո-
վրդյան հոգւո պատկերը», և

2. Ազատել «ժամանակի անհետացնող ժանիքնե-
րից» Հայաստանի գլխավոր նահանգի (Արարատյան)
«տեղական կյանքի պատկերը յուր բարբառի, առած-
ների, ավանդությունների և ծեսերի հետ»¹:

*
* *

Պոռշյանի «Սոս և Վարդիթեր», «Կովածաղիկ», «Հացի
խնդիր», «Ցեցեր», «Հունո», «Բղդե», «Շահեն» վերնա-
գրերով մեծ վեպերում և «Մեր Խեչոն», «Աքցիզին»,
«Միքել աղենց Արդուլը» և այլ մանր պատմվածքներում
ու գրույցներում տեղ գտած ֆոլկլորային նյութերն ի-
րենց ժանրային առանձնահատկությունների համեմատ
կարելի չե բաժանել չորս հիմնական խմբերի.

1. Ժողովրդական առածներ, 2. ժողովրդական
յերգեր, 3. աշուղական յերգեր և 4. ժողովրդական
ավանդություններ: Հիշյալ խմբերից յուրաքանչյուրն
իր հերթին տրոհվում և մի քանի յենթատեսակների:
Այսպես, առածների ընդհանուր խմբի մեջ մտնում են
նաև ժողովրդական վոճերն ու ասացվածքները: Յեր-
գերի խմբի մեջ՝ սիրո, ծիսական և այլ յերգերի յեն-
թատեսակները: Աշուղական յերգերի մեջ՝ աշուղական
խաղերի մի յերկու տեսակներ (մուխամբազ, բայաթի):
Ժողովրդական ավանդությունների մեջ՝ զանազան ա-

1 Պ. Պոռշյանց, Հացի խնդիր, Թիֆլիս, 1880 թ., էջ 5:

առաքելներ, զրույցներ, առականման պատմություններ և այլն:

Բանահյուսական վերոհիշյալ չորս մեծ խմբերից ամենից ավելի աչքի յե ընկնում առաջինը— ժողովրդական առածների բաժինը: Միայն «Սոս և Վարդիթեր»-ի մեջ դրանց թիվը հասնում է շուրջ 150-ի, «Կովածաղիկ»-ի մեջ՝ 100-ի, «Հացի խնդիր»-ի մեջ՝ 150-ի, «Ցեցեր»-ի մեջ՝ 50-ի, «Բղդե»-ի մեջ՝ 50-ի, «Հունո»-ի մեջ՝ 40-ի, «Շահեն»-ի մեջ՝ 30-ի, մանր պատմվածքների ու զրույցների մեջ՝ մոտ 40-ի, ընդամենը՝ մոտ 600-ի:

Ժողովրդական բառ ու բանի այդ հակիրճ, բայց խիստ բովանդակալից ու դիպուկ նմուշների միջոցով Պոռչյանը մերկացրել ու խարաղանել է աշխատավոր ժողովրդի արյունը ծծող բաղմաթիվ ու բազմատեսակ գյուղական ցեղերին: Վերջիններիս մեջ նա նախ և առաջ նկատել ու մտրակել է առևտրական կապիտալի գյուղական գործակալներին — Զհուդ Աղաջանի, Բղդեյի և մյուսների նման մակարույծ չարչիներին: Պատմելով այն մասին, վոր նահապետական կարգերի փոփոխման հետևանքով այժմ գյուղում կառավարում են «հարուստ և խարդախ անչափահաս շողոքորթները», Պոռչյանը գյուղի սպիտակամորուս ծերունիների բերանով ասում է. «Վա՛յ լեզ քաղաք, քաղավորդ մանուկ ա դառել» (ՀԽ. 110), և այնուհետև մի շարք ցայտուն առածներով բնութագրում վերոհիշյալ «հարուստ ու խարդախ շողոքորթներին» վարքագիծը— կաշառակերություն ու կաշառատվություն, թալան և այլն: «Դասարկ փայտին շուն չի հաչալ» (Բ. 230), ասում է, որինակ, նրա «Բղդե» վերնադրով վեպի համանուն

հերոսը (չարչի), առաջարկելով գավառապետին ընդունելու իր տված կաշառքը: Յերկու դոչի գլուխ մի պրորնձում չեն յեփիլ» (Բ. 188), մտորում է նույնը իր և իրեն մրցորդ խանութպան Զհուդ Աղաջանի միատեղ գոյության անհամատեղելիության մասին, գտնելով, վոր իրենցից մեկն ու մեկը տեղը պետք է զիջի մյուսին, քանի վոր՝ «Աթխարհիք մի սանդուխտ է՝ մինքն վեր է յելնում, մինքն ցած իջնում» (Բ. 202):

Դյուղական ցեցերի վերոհիշյալ խմբի մեջ, աշխատավորությանը կեղեքելու, կեղծիքի ու թալանի իր ընդունակություններով բացառիկ տեղ է գրավում «Հացի խնդիր» վեպի հերոս, հուշակավոր Միկիտան Սաքոն: Պատմելով նրա գոփոգունակության, բացառիկ ճարակության և նյութած անթիվ մեքենայությունների մասին, Պոռչյանը հայտարարում է. «Թքու յե, բան չի, ամեն մարդի բան չի» (ՀԽ. 42), և մի առ մի մերկացնում իր հերոսի բոլոր հոսի կողմերը: «Առ ու տուրք ախպեր են, բնչակ տա փոչ, առնել ել չես» (ՀԽ. 47): «Ով չուես, նա կուես» (ՀԽ. 573, 574): «Քո բան աջ ա, ով կուզի բող հաչա» (ՀԽ. 65): «Ով ետր կլնի, յես փալանն եմ» (ՀԽ. 482), ասում է Սաքոն զանազան առիթներով, գործածելով կաշառակերության ու կաշառատվության կենսական նահրաժեշտության, հասարակական կարծիքն արհամարհելու, պայմաններին հարմարվելու այն իրեն համար նշանաբան դարձրած վերոհիշյալ և բաղմաթիվ այլ ժողովրդական առածներ ու ասացվածքներ:

Ցեցերի յերկրորդ խումբը, վորի ներկայացուցիչներին առածահար և արել Պոռչյանն իր վեպերում, դա՛ գյուղի ունեւորությունն է — քեթխուդաները, աղաներն ու տանուտերները: Վերջիններիս մեջ ամե-

նից ավելի աչքի չե ընկնում «Ցեցեր»-ի հերոս Բալաս-
սան աղան: «Ասում են, վոր դրան և հանձնված յեղել
պատերազմից վնասվածներին մատակարարելիք նը-
պաստը. ամենքին լի ու լի բաշխելոց հետո՝ իր գլուխն,
եյ չի մոռացել. «Մեղր ծախողր մասը կլպսի» (Ց. 58).
պատմում և Պոռշյանը նրա «գործունեյության» առաջին
շրջանի մասին, և այնուհետև ձայն տալիս հենց իրեն:
«Քանի՞ կոպեկի կառնեմ հասարակաց դատաստանը,
իմ բանն աջ է, թող ով կուգե հաչե» (Ց. 200), ասում
և Բալասան աղան, յերբ նրան հիշեցնում են հասա-
րակաց կարծիքի մասին: «Կկակդի, կուսի», «Յեկել և
մեր մեհեն, կսովորի մեր փեհեն» (Ց. 218), ասում և նույ-
նը՝ գլուխը հոպոպնեցնով (նոր հովեցնով) լցրած իր
կրտսեր յեղբոր մասին և այլն:

Ցեցերի յերբորդ խմբի մեջ են մտնում պետա-
կան պաշտոնյաները — մովրով, նահանգապետ, դավա-
ռապետ, դիվանատան ծառայողներ, դատավոր, գրա-
դիր, յասավուլ, քյոխվա ու գզիր: Դրանց անպատիժ
արարքներն են՝ ծեծ, բանտարկություն, սպանու-
թյուն, մթերքների գրավում և այլն: Ահա և նրանք՝
առաջների լույսի տակ: «Յեզր վեր ա ֆառում, Տակիցր
հորք ուզում» (Սվ. 190), «Սանդն էլ ա իր ձեռին՝ պո-
պոֆն էլ» (ՀՊ. 45), ասում են Պոռշյանի վեպերի աշ-
խատավոր գյուղացիները իրենց արյունը ծծող
մովրովի մասին: Նույն կերպ նրանք բնութագը-
րում են նաև տանուտիրոջն ու գյուղական դատավո-
րին: «Տանուսիրոջ վրա լիս վեր եկավ, ո՞վ տեսավ — գզիրը»
(ԽՀ. 236), «Կնունք գլորվեց, խուփր գտավ» (Ց. 186),
ասում և «Ցեցեր»-ի հերոսներից Մելիք Բադալը՝ Ո.
Դյուղի նորընտիր տանուտիրոջ և գյուղական թալան-
չի դատավորների մասին: «Դասարկ փեսին տուն չի հա-

յալ» (ՀԽ. 262), մեր ըրթին ով մտիկ կտա, թե վոր տըկ-
լոր գնանք ենտեղ ցցվինք», հորդորում և տանուտերը
Խեչանին, նոր դատավորին կաշառք — ընծաներով դի-
մավորելու անհրաժեշտության մասին և այլն:

Աշխատավոր գյուղացիութանը զսլնելու գոր-
ծում, մովրովից, տանուտերից ու դատավորից հետ
չեն մնում նաև գյուղական ստորին պաշտոնյաները՝
«Գողն ի՞նչ կուզի՝ մուր գիծեր» (ՀԽ. 272), ասում և
Պոռչյանը նրանց մասին, վորոնք ոգտվելով ուսու-
թուրքական պատերազմի շնորհիվ տիրող խառնակ դը-
րությունից, ել ավելի յեն թալանում աշխատավոր ժո-
ղովրդին:

Պետական սատիճանավորներին զուգընթաց,
Պոռչյանն իր վեպերում, առաժների ու ասացվածքնե-
րի ոգնությամբ քննադատում և նաև հոգևոր պաշ-
տոնյաներին — յեպիսկոպոս, վարդապետ, տերտեր, տի-
րացու, վորոնք հանդես են գալիս գյուղի մյուս ցե-
ղերի ու ցարական շինովնիկության հետ սերտորեն
համագործակցած: Առաջնորդը յես եմ, բակլեն խառած
եմ ցանում» (ՀԽ. 27), ասում և գյուղի քահանան գոր-
ծակալ հայրսուրբի մասին, ակնարկելով նրա կամա-
յականությունները՝ «հասը՝ ժհաս» հայտարարելու
և այլնի առթիվ: «Գողը վոր ճանու քի, յեզն յերթիկովը
Պուս կհաճի» (Կ. 74), ասում և գյուղացիներից մե-
կը իրենց գյուղի զքովակ» տեր Մելիքսեթի մասին,
նկատելով թալանչի սարվաղների հետ նրա ունեցած
դաշնակցությունը: «Թուղթը ծուռ ծուռ, արասին կուլ
ծուռ», մի տուն շաքական, մի կարճ ավետարան
կարդում են ու փողը ծնկացնում, (ՍՎ. 66), ասում և

Պոռշյանը, խոսելով գյուղական քահանաների պարտա-
կանությունների մասին և այլն:

Այսպես տեղին և ժամանակին ոգտագործելով ժո-
ղովրդական հակիրճ ու պատկերավոր առածները,
Պոռշյանը տալիս և գյուղական վերոհիշյալ աշխարհիկ
ու հոգևոր ցեղերի ու ցարական չինովնիկության շա-
հագործման ու թալանի առարկա, նրանց ճիրաննե-
րում թփրտացող աշխատավոր ընչազուրկ գյուղացիու-
թյան վողջ ծանր ու անմխիթար դրությունը: «Վո-
ւի բելը Բաբես, ինն հարյուր կարկասան վեր կրնկնի (ՀԽ.
21), «Թուղիլուն ածես՝ շորահոս չի վեր ըլիլ» (ՀԽ.
24), «Քաղցած հաճին են փնում» (ՀԽ. 273) և այլն:
Իբրև բնական հետևանք այդ ծանր վիճակի, գյուղա-
ցիության մեջ առաջ են դալիս և ձևավորվում դասա-
կարգային ինքնադիտակցությունը և միասնական
պայքարի անհրաժեշտության գաղափարը: Ահա դրա
մի շարք արտահայտությունները, վոր այնքան ցա-
յտուն ու պատկերավոր կերպով դրսևորված են նույն
ժողովրդական առածների ու ասացվածքների միջոցով:
«Աղվեսը մարագումը ձագ ա հանել՝ մեր քաղա հզորյու-
նիցի ա», «Մառք գահգահ գնաց ասածու մոտ կացնի ձեռի-
ցը, վոր իրան կտում ա, ասեց՝ կորբ փեղանից ա» (Յ.
155). «Մենք վոր մի խոսքի ըլնենք, իրար տակ չփորենք,
իրարից չուղուլու թյուն (լրտեսություն) չանենք,
Ջաղացպանենց Բալուն մեղ ի՞նչ կարա անել», ասում
են «Ցեցեր» վեպի աշխատավոր գյուղացիները մեկ մե-
կու: «Գեղ գանգնի, գերան կկտրի» (Յ. 89), ասում և
նրանցից մեկը, ի պատասխան յուրայինների տըր-
յունջի, ուղղված իրենց հարստահարող ցեղերի դեմ, և
այլն:

Կապիտալիզմի դեպի գյուղ կատարած ներարշա-
 վի հետևանքով ստեղծված հասարակական-տնտեսա-
 կան նոր հարաբերություններին Պոռճյանը հակադը-
 րում է մի քանի տասնամյակ առաջ գյուղում գոյու-
 թյուն ունեցող նահապետական կարգերը: «Սրանից
 քսան, կամ քսան ու հինգ տարի հառաջ,—գրում է նա,—
 իմ լավ միտքս է, մեր գյուղերումը յերկու դրացի մի
 տան պես հյին ապրում. մի առած ունեյին, վոր պատ-
 Կամի նման ընդունված էր ամենքիցը. «Փոխք ոխսք
 ռուն ապահել» (ՀԽ. 205): Այս առածի սուրբ նշանա-
 կությունը ամենքին լավ հայտնի յեր, պատեպատ հա-
 րեվաններն յեղբոր նման միմյանց կարիքին հասնում
 էին: Իսկ աշխատավոր գյուղացիության արյունը ծծող
 վամպիրներին Պոռճյանը հակադրում է «հալալ աշխա-
 տանքով ապրող», «սիրտը լեն ոայաթին», վորի սի-
 րած ու գործածական տոածներն են՝ «Ռահաթի սիրսք
 լեն կրլնի» (ՀԽ. 266), «Ով աթաաթի, նա կուսի» (ՄՎ. 7),
 «Աղ ու հաց, սիրսք բաց» (Հն. 32), «Մոսիկ հարեվանք լավ
 է հեռու բարեկամիցը» (ՀԽ. 129), «Մարդամիջի մարդս
 րլի, հազար բուման պարսֆս րլի» (ՀԽ. 187), «Անաս-
 ված սեղր կաց, անարխա (անողնական) սեղր մի կենալ»
 (Հն. 19)., և այլն, և այլն:

Առածների ու ասացվածքների միջոցով Պոռճյանը
 տալիս է նաև յերբեմնի նահապետական հայ գյուղացու
 հայացքներն ու դատողությունները՝ իր աշխատան-
 քային առորյայի («Եզուցվա բանին ձյուն է յեկել» (Բ.
 98), «Դյահկիր (համառ) ձին քարվան չի կսրիլ» (Յ. 306),
 «Մի ռան ճերեփ վոր յերկու ռանդկան ձեռին րլնի՝ ռուս

բաժանք կրկնի» (ՍՎ. 4), կենցաղի ու սովորութեան
նորմաների՝ («Աղջիկը վոր կա՛ շուշա յե, վոր կոսքը
վեց, չի կարկասվիլ» (Հն. 165), «Աղջիկը վոր կա՛ անկտիկ
ձմեռուկ ե» (Հն. 157), «Քեհնին նշանածի բերանն ա»
(Հն. 202), «Սուլիբեն քցած՝ բանն անիծած» (Հն. 86),
աշխարհայացքի ու հոգեբանութեան՝ («Ուկասի գրվածք
չի ջնջվիլ» (Հն. 602), (Կ. 478), «Արյունն արնով չեն լը-
վանալ» (Բ. 337), հավատալիքների ու հասկացողու-
թյունների՝ («Վաս համբավը շուտ տեղ կհասնի» (Հն.
406), «Փորձանքի կես համբից դառնալը խելոքութուն
ա» (Հն. 426), «Հարսանիքն ու մահենիքն ախպեր են»
(Հն., 591), «Շիտակ խոսքը հանաքով կառնեն» (Բ. 96),
«Հասկացող վորդին հոր աջու աչքն ե» (Հն. 290) և այլ-
նի մասին:

Սակայն, ժողովրդական առածներն ու ասացվածք-
ները միայն իրենց բովանդակությամբ չեն, վոր գրա-
վել են Պոռշյանի ուշադրությունը: Դրանց միջոցով
նա հաջողությամբ լուծել է մի այլ կարևոր խնդիր
ևս: Իր վեպերի առանձին գլուխների ու հատվածնե-
րի մի զգալի մասը նա վերնագրել է առածներով ու
ասացվածքներով, վորոնց մեջ խտացած ձևով արտա-
հայտել է տվյալ գլխի կամ հատվածի հիմնական դա-
դափարը: Հիշյալ վերնագրերը հաճախ ավելի հաջող
են, քան իրեն՝ Պոռշյանին: Առաջինները վոչ միայն
ավելի սեղմ են ու հաղորդ, այլև ավելի պատկերավոր են
ու հնչյուն, և դա շնորհիվ բանաստեղծական խոսքի
այն առավելությունների (ռիթմ, հանգեր, գեղարվես-
տական համեմատություններ . . .), վոր ունի ժողո-
վրդական բառ ու բանն ընդհանրապես և առածներն

ու ասացվածքները՝ մասնավորաբար: Մեր ասածը հաստատելու համար բերենք մի քանի որինականեր:

Պոռոջանի ինֆնուուլյն վերնագրերից. 1. «Յորենի շարունակությունը կամ Մաշադի Ռամազանը» (ՀԽ. 329), 2. «Ստվերը կամ անկոչ հյուր» (ՀԽ. 449), 3. «Քննիչը բանտի խորքերումը» (ՀԽ. 568), 4. «Խոսակցության աղը» (Յ. 23), 5. «Տղամարդի հոգին» (Յ. 38), 6. «Ուխտ կամ Վարդ Մանուշակ» (Կ. 26), 7. «Տիկին և աղաթին կամ մայր ու աղջիկ» (Կ. 89), և այլն:

Ժողովրդական առածներից ու ասացվածքներից վերցված վերնագրեր.— 1. «Պատիկ ա ու ճստիկ ա» (ՀԽ. 306), 2. «Գող՝ սիրտը դող» (ՀԽ. 157), 3. «Հարսանիքն և մահենիքն ախպեր են» (ՀԽ. 591), 4. «Ես ամպը կարկըտի ամպ ա» (Կ. 170), 5. «Հացը հացարարին տուր, մինն ելավելի» (Կ. 205), 6. «Կաշառքը մութ տեղը լույս կտա» (Կ. 543), և այլն:

Բացի վերոհիշյալից, առածներն ու ասացվածքները, ժողովրդից վերցված պատկերավոր արտահայտությունների, նմանությունների ու համեմատությունների, վոճերի, մակդիրների ու ածականների հետ միասին, հարստացրել ու ճոխացրել են Պոռոջանի լեզուն, համ ու հոտ հաղորդել նրա վոճին:

*
* *

Առածներից ու ասացվածքներից հետո, իրենց քանակով Պոռոջանի ոգտադործած Փոլկլորային նյութերի մեջ յերկրորդ տեղը բռնում են ժողովրդական յերգերը: Այստեղ առաջին հերթին աչքի յեն ընկնում ծիսական յերգերն իրենց մի քանի յենթատեսակներով: Իր «Սոս և Վարդիթեր» վեպում, որինակ, նկարա-

դրելով ծաղկազարդի տոնակատարությունը գյուղում, մեր հեղինակը մեջ է բերում գեղջուկ մանուկների ճոճանակի յերգը (ՍՎ. 27): Նույն վեպում մանրամասն նկարագրելով համբարձման տոնի հետ կապված վիճակահանության հին հեթանոսական սովորություններն ու ծեսերը, նա տալիս է ժողովրդական վիճակի յերգերի բազմաթիվ նմուշներ, վորոնք յերգում են գյուղացի աղջիկներն ու հարսները հիշյալ տոնի ժամանակ: Այդ յերգերը բաժանվում են չորս հիմնական խմբերի.

1. Ծաղկափառի յերգեր, վորոնք յերգվում են համբարձման տոնից մի շաբաթ առաջ, ծաղիկներ հավաքելիս:

2. Փարչի գովե—յերգեր, վորոնք զուգակցում են վիճակահանության փարչի գովքին:

3. Վիճակահավաքի յերգեր, վոր ասում են գյուղացի աղջիկները մինչև համբարձման հինգշաբթին՝ տնե տուն շրջելով վիճակներ հավաքելիս:

4. Ծաղկահանի յերգեր, վոր յերգում են նույնք՝ բուն վիճակահանության հանդեսի միջոցին:

Ժողովրդական վիճակի յերգերի վերոհիշյալ չորս խմբերն, իրենց բովանդակությամբ, ըստ մեծի մասին, սովորական սիրու յերգեր են, վորոնց մեջ կարևոր տեղ է գրավում նաև ծաղիկների գովքը: Զանազան ծեսերի ու տոների (ծաղկազարդ, համբարձում և այլն) հաճախ բավական մանրամասն և ազդագրական տեղեկություններով խճողված իր յերկարապատում նկարագրությունները մեջ ընդ մեջ զարդարելով դրանց զուգակցող ժողովրդական գողտրիկ յերգերով, Պռոշյա-

նը թարմություն և բազմադանություն և հաղորդում
իր պատմվածքին:

Ծիսական յերգերից հետո Պոռշյանի դործերում
ուշադրություն են դրավում հատ ու կենտ թովչանքի
յերգերը՝ Այսպես որինակ, մի տեղ նկարագրելով
ժողովրդական բժշկության մի տեսարան, մեր հեղի-
նակը բերում է դրանցից մեկը՝ չար աչքի դեմ (Բ.
46): Մի այլ տեղ պատմելով յերաշտի ժամանակ անձ-
րեվ բերելու համար դյուղացիների կողմից դործա-
դրվող դանադան թովչանքների ու կախարդություն-
ների մասին, Պոռշյանը տալիս է նման դեպքերում
գործածական «Նուրին»-ի յերգի մի վարիանտ (ՍՎ., էջ
97) և այլն:

Յեթե ծիսական յերգերի տեղին ոգտադործումը
թարմություն և բազմադանություն և մացրել ժողո-
վրդական տոների ու ծեսերի նկարագրություն-
ներում, ապա թովչանքի յերգերը, վորոնք արտա-
ցում են իրենց մեջ նախնական յերկրագործի
հավատքը դեպի խոսքի կախարդական դորությունը և
վորոնց դերն է՝ կանխել վորես դժբախտություն կամ
բնության վերահաս արհավիրք (հիվանդություն,
յերաշտ և այլն), ավելի դունեղ ու առավել ախիկ են
դարձնում ժողովրդական բժշկության և թովչանքի
նկարագրությունները:

Ժողովրդական յերգերի վերահիշյալ յերկու տե-
սակներից բացի, Պոռշյանի մոտ կան նաև մի քանի
խառը բովանդակությամբ յերգեր, ցրված նրա յերկե-
րի տարբեր եջերում: Մի տեղ, որինակ, խոսելով Աշ-
տարակում ամառող և Բաղդադում ձմեռող կուռնկների
մասին, մեր հեղինակը բերում է աշտարակցի յերեխա-

ների յերգը, նվիրված դրանց չվին, վորի մեջ արտա-
հայտված են նրանց բուն ցանկությունները յեկող
տարվա հաց ու պտղի առատության, ցավ ու չոռի
պակասության և այլնի առթիվ (Կ. 199): Մի այլ
տեղ իր թոռնիկին որորոզ գյուղացի կինը յերդում և
ժողովրդական որորոցի յերգերի նմանությամբ Պոռ-
շյանի հորինած յերգը («Նանիկ»), վորի մեջ դրսևվոր-
ված են այդ կնոջ լավագույն ցանկություններն իր
թոռնիկի ապագայի մասին (ՍՎ. 138) և այլն:

Կանաչ մարգագետինները դարդարող գույնզգույն
վայրի ծաղիկների նման, ժողովրդական յերգերի այդ
հատ ու կենտ նմուշները գեղազարդում են մեր հեղի-
նակի վեպերի տարբեր եջերը:

Ժողովրդական ստեղծագործության յերրորդ բա-
ժինը, վորի արձագանքները մենք գտնում ենք Պոռ-
շյանի յերկերում, դա՛ ժողովրդական և աշուղական յեր-
գերի նմանությամբ մեր վիպասանի հորինած վոտա-
նավորներն են, տեղ գտած գլխավորաբար նրա
«Սոս և Վարդիթեր» անդրանիկ վեպում: Մի հիմնա-
կան առանձնահատկություն, վոր ունեն հիշյալ յեր-
գերը և վորով նրանք տարբերվում են վերևում հիշ-
ված նյութերից, դա՛ նրանց հեղինակի խնդիրն է:
Մինչդեռ առաջին դեպքում մենք գործ ունեյինք ժո-
ղովրդական անանուն բանաստեղծությունների հետ,
յերկրորդ (ներկա) դեպքում իբրև այդպիսին հան-
դես և գալիս ինքը՝ Պոռշյանը: Հիշատակված ստեղծա-
գործությունները բոլորն էլ նրա սեփական հորին-

վածքներն են, գրված ժողովրդական «ջանքյուլումներ»
և աշուղական խաղերի մոտիկ նմանությամբ:

Առաջին խմբի (ժողովրդականի նմանությամբ)
հորինվածքներից են՝ «Սոս և Վարդիթեր» վեպի՝ էջ
155—156, 231 և «Սոխակ Հայաստանի» յերգարանի՝
1876 թ. Գ. հտ. 181—182-ում գետեղված՝ «Սիրելի ջան,
հեռացար», «Մի դարդ ունիմ, դարման կուղեմ»,
«Քուչումը ման ևս դալի» սկսվածքներով սիրային
բովանդակությամբ յերգերը:

Յերկրորդ խմբի (աշուղականի նմանությամբ)
ստեղծագործություններից են՝ նույն «Սոս և Վարդի-
թեր»-ի՝ էջ 6—7-ը, 53—54, 130—131, 162-ում գե-
տեղված՝ «Արի, արի, կաշաղակ», «Ինձ երում ա են
սերը», «Բան ևմ ասում», «Ընչանք յե՞րբ» սկսվածք-
ներով սիրային բովանդակությամբ կիսաաշուղական
յերգերը: Իսկ ծանոթ լինելով թե՛ առաջին (ժողովրդա-
կան) և թե՛ յերկրորդ (աշուղական) տեսակի յերգերի
հորինման արվեստին, Պոռշյանը վերջիններիս նմա-
նությամբ մեծ հաջողությամբ ստեղծել և իր սեփա-
կան խաղերը: Ամենից առաջ այստեղ նա հարադա-
տությամբ վերարտադրել և վերոհիշյալ յերկու տեսա-
կի ստեղծագործությունների յուրահատուկ լեզուն ու
վոճը: Բուն ժողովրդական և աշուղական յերգերի
լեզվի ու վոճի նման, Պոռշյանի յերգերն ևս գրված են
կենդանի խոսակցական լեզվով, համեմված բաղմաթիվ
ժողովրդական մակդիրներով, ածականներով:

Իրենց տաղաչափական արվեստով և Պոռշյանի
վոտանավորները համեմատ են բուն ժողովրդական և
աշուղական յերգերին: Դրանք մոտիկից հիշեցնում են

7—8 վանկանի տողերով, տարբեր հատածներով (նույնահանգ, հաջորդարար գուգահանգ և այլ կադմությամբ) հայ ժողովրդական քառյակները («Ջանգյուլումներ», «Մանիններ»), և Մերձավոր Արևելքի, նաև հայ աշուղների, կողմից այնքան սիրված մութամբադ կոչվող աշուղական խաղերը (14 և 15 վանկանի, քառահատած, շեշտական, վերջին տողերի կրկնվող վերջավորությամբ):

Հիշյալ յերգերի միջոցով Պոռշյանն ավելի հաջող և դրսևվորել իր յերիտասարդ հերոս-հերոսուհիների ապրումներն ու հույզերը, բացահայտել նրանց սիրտն ու սերը, տալով այս տեսակետից ուշագրավ բանաստեղծական նկարագրություններ:

Մի քանի խոսք ել մեր վիպասանի գործերում տեղ դառն ժողովրդական ավանդությունների ու դրույցների մասին: Այս կամ այն վայրի, տեղի (բերդ, լիճ և այլն), ժողովրդի բնավորության և այլնի նկարագիրը տալիս՝ Պոռշյանը, ոգավելով առիթից, մեջ բերում այդ առթիվ գյուղացիների մեջ յեղած և սերնդե սերունդ, բերանից բերան բանավոր կերպով ավանդվող առասպելներն ու դրույցները: Մի տեղ, որինակ, խոսելով Այդրգյուլի մասին, նա տալիս և վերջնի մեջ բնակվող հրեղեն ձիերի՝ Քյորոզլու Ղոաթի, Արադածի կատարի լճի ու Այդր-գյուլի ջրերի մեջ յեղած կապի վերաբերյալ ժողովրդի մոտ յեղած յերկու տարբեր ավանդություններ (ՀԽ, 28—29): Մի այլ տեղ նկարագրելով կարրեցիների խորամանկությունն ու ճարպկությունը, Պոռշյանը մեջ և բերում նրանց բնավորության այդ կողմի մասին պատմվող

յերկու փոքրիկ զրույցներ (Կարբեցու և սատանայի վեճք. Բ. 18—19, 94—97) և այլն:

Ժողովրդական ավանդությունների ու զրույցների ոգտագործումը հարստացրել ու հետաքրքրական և դարձրել Պոռշյանի գրվածքներում պատկերված տեղադրական-աշխարհագրական միջավայրը, ժողովրդի հավատալիքները և այլն:

Պոռշյանի կյանքի ու ստեղծագործության ուսումնասիրությունը բացեց մեր առաջ ծանոթությունների այն դաշտը, վոր ունեցիլ և նա ժողովրդական բանահյուսության բնագավառում: Մենք պարզեցինք, թե ինչպես մեր հեղինակը մանկական հասակից մինչև իր կյանքի վերջին տարիները մատիկ շփման մեջ լինելով ժողովրդի հետ (գյուղում թե քաղաքում), հետզհետե հարստացրել ու ձևացրել և իր ֆոլկլորային պաշարը: Տեսանք, թե ինչպես, լավ ըմբռնելով ժողովրդական բանահյուսության արժեքն ու արժանիք՝ Ն. Րը, հատկապես ժողովրդի կյանքը պատկերող դրվագում այն ոգտագործելու կարևորությունը, Պոռշյանն իր վեպերում լայն տեղ և հատկացրել դրան:

Ամփոփենք այժմ այդ առթիվ մեր արած դիտողությունները:

Ժողովրդական բանահյուսության ոգտագործումը՝

1. Ավելի ժողովրդային և դարձրել Պոռշյանի լավագույն գործերը («Մոս և Կարդիթեր», «Հացի խնդիր», «Ցեցեր» և այլն):

2. Առավել ցայտուն ներկայացրել 19-րդ դարի առաջին կեսի հայ գյուղի հասարակական-տնտեսական կյանքի և դասակարգային փոխհարաբերությունների գեղարվեստական պատկերը:

3. Կենդանի ու գունեղ ցուցադրել նույն գյուղի աշխատանքային առարկայի, առանին կենցաղի, նիստ ու կացի, ծեսերի ու հավատալիքների նկարագիրը:

4. Հարստացրել և մեր վիպասանի լեզուն, ճոխացրել ու պատկերավոր դարձրել նրա վոժը, սահուն ու գրավիչ՝ պատմվածքը:

Հիմնականում հաթադատ մնալով իր ոգտադորժած նյութերի բովանդակությանը, Պոռշյանը դրանով իսկ փրկել և կորստից հին Աշտարակի ժողովրդական բանահյուսության մի շարք արժեքավոր բեկորները:

Այս տեսակետից միանգամայն հասկանալի ու բնական և այն փաստը, Վոր մեր անցյալի դրականության դեմոկրատական հոսանքի յերկու պայծառ ներկայացուցիչները՝ հեղափոխական հրապարակախոս Մ. Նալբանդյանն ու դեմոկրատ զրոդ Ղ. Աղայանը՝ Պոռշյանի ստեղծագործությունների կարևոր արժանիքներից մեկը համարել են դրանց ժողովրդական բանահյուսության նմուշներով համեմված լինելու հանգամանքը:

Այսպես, իր նշանավոր «Կրիտիկա»-ում, նվիրված «Սոս և Վարդիթեր»-ի վերլուծմանը, Մ. Նալբանդյանը նրա «այնքան շատ և անհակառակելի» արժանավորությունների մեջ մեծապես դնահատում և նաև ժողովրդական բանահյուսության տեղին և հաջող կերպով ոգտադործված լինելու մոմենտը: Ահա թե ինչ և գրում նա իր հոդվածում. «Ար-

գո հեղինակը, հետևելով պ. Աբովյանցի ուղղության,
իր բովանդակ գործի մեջ միշտ աչքի առաջն ունեցել է
գործ դնել աղգային առածներ, առացածներ: Մենք
լիասիրտ շնորհակալություն ենք հայտնում մեր հե-
ղինակին: Բացի սորանից, «Սոս և Վարդիթեր»-ի մեջ
շատ կան սիրուն ձևեր և վոճեր, վորոնք դրեթե ամեն
տեղ գործ են անվում աղգի մեջ»:

Քիչ անց, խոսելով նույն վեպում տեղ դառն
ժողովրդական յերգերի մասին, Նալբանդյանն ավելա-
ցնում է. «Պ. Պոռշյանցի վստանավորքը մեծ հարա-
դատություն ունին Արարատյան աշխարհի և տեղ
տեղ ել ամբողջ աղգի վոգու և ձևի հետ», և իբրեւ
նմուշ մեջբերելով եջ 74-ում դետեղված «ջանդյուլու-
մը», շարունակում է. «Շատերը կան նույնպես ազնիվ,
նույնպես դեղեցիկ, բայց մենք ուզում ենք միայն
«Նանիկը» մեջ բերել (խոսքը ժողովրդական որորոցի
յերգերի նմանությամբ հորինված, Պոռշյանի՝ վերը
մեր հիշատակած յերգի մասին է—Ա. Ղ.), ուր հայ
պառավի վոգին ու սիրտը ամեն հարադատությամբ թա-
փել է հեղինակը»:

«Սոս և Վարդիթեր»-ի հիշյալ կողմը (ժողովրդա-
կան բանահյուսության ոգտադործումը) բարձր է գնա-
հատում նաև Աղայանը: «Վորքան շնորհակալ պետք է
լինեն մեր ապագա սերունդները Պոռշյանից, վոր
հենց աղգային յերգերին ու սովորություններին և
նվիրել իր աշխատությունը»¹, — գրում է նա:

1 Ղ. Աղայան, «Պերճ Պոռշյանի և նրա «Սոս և Վարդի-
թերի մասին» տեւ. «Թղթյուր», 1888 թ., № 8—9:

Ի՞ր ժամանակի յերիտասարդ գրողներին Աղայանը խորհուրդ է տալիս, վորպեսզի՝ «Պոռշյանի որինակին հետեւեն, նկարագրեն իրանց ծննդաբանը, իրանց հայրենի գավառը, նրանց ներքին կյանքը, սովորությունները, յերգերը, ավանդությունները, նրանց սիրո և ատելության, ուրախության և տխրության առիթները: Այդպիսիներին ասպագայում սպասվում է անմահ անուն, մեծ փառք ու պատիւ: Ապագան մեզ պես ասերախտ, մեզ պես միամիտ չի լինի»¹:

Աղայանն արդարացի յեր: Նրա ակնարկած ասպագան ալսոր բարձր է գնահատում Պոռշյանին, վերջինիս ստեղծագործությունների խորը ժողովրդայնության — աշխատավոր հայ գյուղացու լավագույն ձգտումների, նրա կյանքի, բառ ու բանի, նիստ ու կացի, սովորությունների ու հավատալիքների գեղարվեստական ճշմարտապատում վերարտադրության համար:

1 Ղ. Աղայան, «Գերճ Պոռշյանի և նրա «Սոս և Վարդիթերի մասին», տե՛ս «Աղբյուր», 1888 թ., № 8—9

Բ Ն Ա Գ Ր Ե Ր

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՅԵՐԳԵՐ

ՎԻՃԱԿԻ ՅԵՐԳԵՐ

(«Ջանդյուլու մներ»)

1

Խնձոր ունիմ կծած ա,
Ջան դյուլում ջան, ջան,
Զորեք կողմն երծաթած ա,
Ջան ծաղիկ, ջան, ջան.
Ախպերս ուղեց չի տվի,
Ջան դյուլում, ջան, ջան,
Ասի յարի դրկած ա,
Ջան ծաղիկ, ջան, ջան:

2

Ա՛յ տղա, հիւ անիւ տուր—
Մատնաչափ դիր անիւ տուր,
Ինձնից եւ քեզ ճար չի կա—
Քաքուլդ վեր անիւ տուր:

3

Յես աղջիկ եմ, ալ կուղեմ—
Բարակ միջկիս շալ կուղեմ.
Յերբ յես եկա ձեր տունը—
Վոսկին սարեսար կուղեմ:

4

Կիրակի եւ պաս կըլնի՞—
Երծաթից լավ թաս կըլնի՞.

Վարդիդ մեռնի վարդապետ—
Սիրածը չհաս կըլնի:

5

Քանաքեռ բարձր տեղ ա—
Ձուրը հիվանդին դեղ ա,
Սիրած սիրածին չեն տալ—
Ես ի՞նչ անիրավ գեղ ա:

6

Են սարը բարձր սար ա—
Տակը դնջած բար ա,
Յես քեզ թաքուն սիրեցի—
Բաս ո՞վ արավ աշկարա:

7

Իմ յարն ինձ յար պտի—
Ձեռումը ֆանար պտի.
Իմ յարի կաննած տեղը—
Մեկ չինարի ծառ պտի:

8

Այ տղա, դու հաղար ըլնիս—
Իմ ախպոր սաղար ըլնիս.
Թե ինձանից ջուկ յար բռնես—
Դու սրտապատառ ըլնիս:

9

Քաքուլիդ կալին մեռնիմ—
Յերեսիդ խալին մեռնիմ.
Հսել եմ կարդացող ես—
Յաղմոսիդ ծալին մեռնիմ:

10

Ամպել ես ամպի նման—
Շաքար ու դանդի նման.

Իմ նանն ինձ վոնց ա պահել—
Ծալած դյուլբանդի նման:

11

Կաննել եմ ախա բախա—
Շավաղաւ տուտը կախ ա.
Շեկ տղա, կարմիր աղջիկ —
Թող բոնենք իրտը յախա:

12

Ամպել ա ձուռն չի գալիս—
Մթնել ա տուռն չի գալիս.
Ես անտեր բարձի վրա—
Առանց յար քուռն չի գալիս:

13

Վաչխարն արել եմ բակը—
Դեմ տվել սելի ակը.
Ով իմ սիրածս առնի—
Չի վելի ղլխի թագը:

14

Կաքավը կաննել ա քարին—
Կտուցը լիքը արին.
Մի աղլուխ վարդ եմ քաղել—
Ղրկել իմ ախպոր յարին:

15

Իմ միջկինս քամար ա—
Քուռ ունքերտ կամար ա.
Ա՛յ տղա, ի՞նչ ես միտք անում—
Իմ ջանս քեզ համար ա:

16

Մտիկ տվեք են դադին—
Պուտուտուրիկ բողաղին.

Հողն են հորն ու մոր գլխին —
Աղջիկ կըտա չորմաղին:

17

Կաննել կ'ըջարձը սարին —
Չու խիղ նախշու կարին.
Հետու տեղից կս դալիս —
Ո՞ւր ա բերածդ բարին:

18

Քաքուղ թափ կս տալիս —
Չեղներդ ծափ կս տալիս.
Եսոր եքուց քցելով —
Ամեն ոք խափ կս տալիս:

19

Գութանը հաց կմ բերել —
Բերանը բաց կմ բերել.
Տես քեզ ի՞նչքան կմ սիրում —
Չկնով տապկած կմ բերել:

20

Կանանչ խառեն քիսացու —
Կարմիր կովը մսացու.
Յես քո հորը հարսնացու —
Դու իմ մորը փեսացու:

21

Յերթկի վրեն թինդնել կս —
Յերթկի կոճը բռնել կս.
Հերս քեզ աղջիկ չի տալ —
Ափսոս քունդ կարել կո:

22

Համբարձում յայլա, յայլա ջան, յայլա,
Համբարձումն յեկել ա, մեր բաշին կաննել,

Լաչակ տ գցել մեկ մեկի վերա,
Մինը տակեանց, մինը վերեանց.
Քա խաթուն Գյուլնդ, հունարդ երեաց,
Համբարձում յայլն, յայլն ջան, և այլն:

23

Քու սիրուդ ինձ կսպանեմ —
Աղջի, քու չարը տանեմ.
Դու իմ խոսքիս կամ արի —
Նանիդ ուղի կանեմ:

24

Ձիթ մինթանեդ հնամաշ ա —
Ունքերդ դալամքա ա.
Աղջիկ, ի՞նչ ես միտք անում —
Իմ ջանս քեզ փեշքաշ ա:

24

Աղջի, ի՞նչ լավ մաղ ունիս —
Սոխակի փարվաղ ունիս.
Խոսքիս ջուղար չես տալիս —
Ի՞նչ շատ եշխ ու նաղ ունիս:

26

Մաղերդ վոլորվել ա,
Աչքերդ բոլորվել ա.
Իրեք որ ա չեմ տեսել —
Իմ սիրտս մոլորվել ա:

27

Ամպել ես ամպի տակին —
Ծունկդ ծնկանս տակին.
Յես քեզ ի՞նչ տեղ սիրեցի —
Խնձորի ծառի տակին:

Յարս ղրկել եմ թթի —
Աղջի, քու վիզդ փթի.
Վորտեղ խաղալու գնաս —
Ման արի յարդ քթի:

Պատի աղջիկ, զալու՜մ ես —
Մաղերդ սղալու՜մ ես.
Գեղարդի ղաղարին գաս —
Միսն վոսկորից հանու՜մ ես:

Պատի աղջիկ, լավ աղջիկ —
Ունիս մենձ համբավ, աղջիկ —
Իմ քեզ ծածուկ սիրելս —
Ի՞նչու ելավ, չավ, աղջիկ:

Աղջի, դու շատ սառն ես —
Արարատյան գառն ես.
Խիստ ճարտար լեզու ունիս —
Սոխակի բարբառ ունիս:

Ջուրը կը գա քարիցը —
Աղջիկ, դու կը գաս սարիցը.
Սերս ի՞նչպես հովանա —
Քեզպես սոխակ ճարտարիցը:

Ես գիշեր լուսնակ գիշեր —
Ձինն յեկել գետինը նախշել —
Դռնդ դեմ արա պաշեմ —
Կեռ ունքեր, կարմիր թշեր:

Սիրելի եմ սերն յերեսին,
 Ռեհան թերն յերեսին,
 Ով իմ սիրածն ինձ չի տա,
 Աստու կրակն յերեսին:

Յերթիկ յերթիկ բռնել ես,
 Յերթիկա տակին կռնել ես.
 Իմ հանք քեզ աղջիկ չի տալ,
 Անուշ քունդ կտրել ես:

Ծաղիկ ունիմ, ալա ա,
 Ալա չի, ալվալա ա.
 Յար բռնիլը լավ կըլի,
 Բաց թողալը բալա ա:

Եսոր ուրբաթ ա, սկաս ա,
 Ծոցինդ երծաթե թաս ա,
 Հողիդ դատի, վարդասլետ,
 Խի իր ասուամ չհաս ա:

ՍՎ. 104 – 114:

ԿՈՌԻՆԿՆԵՐԻ ՅԵՐԳԸ

Բարով գնաք, բարով դաք,
Վտաներդ խերով ըլի,
Ցավ ու չոռը պակաս ըլի,
Հացն ու պտուղը շատ ըլի,
Հարսանիքն ախպորս ըլի,
Մահենիքը տատինս ըլի:

Կ. 199.

Ն Ո Ւ Ր Ի Ն

Նուրին նուրին եկել ա,
Աջբա հուրին եկել ա,
Շիլա շապիկ հաքել ա,
Կարմիր գոտիկ կապել ա:

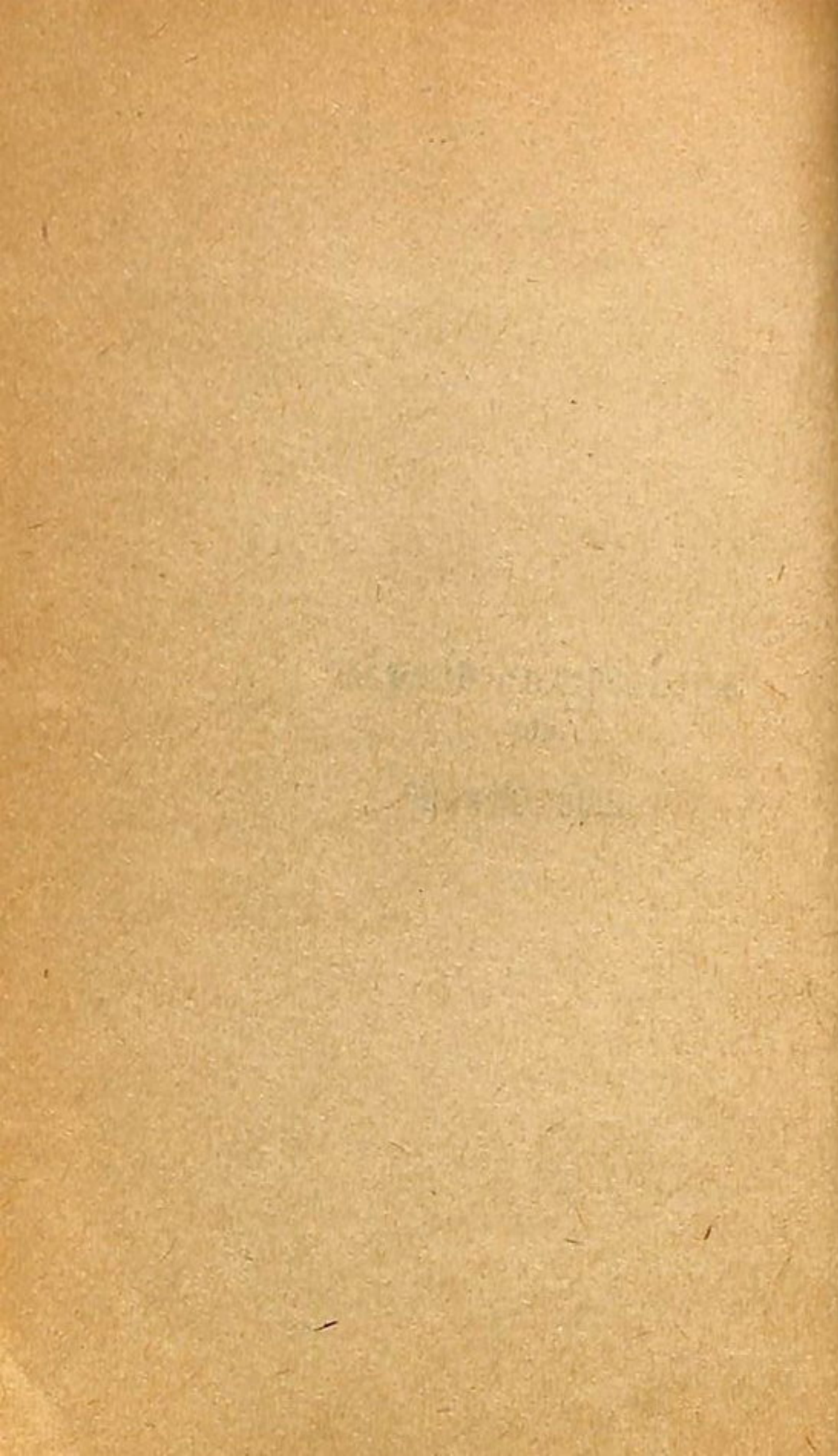
Յեղ բերեք պորտը քսենք,
Ջուր բերեք գլխին ածենք,
Մեր նուրինի փայլ տվեք,
Ուտենք, խմենք, քեֆ անենք:

Ս. Վ. 97 — 98:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՐՆԵՐ

ՅԵՎ,

ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐ

Ա

Աղբաւի՛ ձենը վոր աստված լսեր, վարդաւանին
ձյուն կը գար. (Յ. 307):

Ա՛խ աստված, փլավն իմ ա տալիս, իշտանն ում.
(ՀԽ. 172):

Ահը շատ է (վեր է), քան թէ (քան) մահը. (Կ.
222, Յ. 183, Հն. 289):

Ահի տարին ի՞նչ էյիր, թէ մահի տարին ի՞նչ
ըլիս. (ՀԽ. 17):

Աղ ու հաց, սիրտը բաց. (Հն. 32):

Աղեն ասաց՝ քշի ձորը, քշի ձորը (Իրնկ. առած.
Կ. 242):

Աղջիկ բերող մոր որոցքը կրակ ընկնի. (ՍՎ. 91):

Աղջիկը վոր կա՛ անկտրիլ ձմերուկ ա. (ՀԽ. 157,
Յ. 256):

Աղջիկը վոր կա՛ շուշա յէ, վոր կոտրվեց, չի
կարկատվիլ (Հն. 165):

Աղվեսը մարագումը (մեր մարագումը) ճուտ ա
(ձագ) հանել՝ մեր թագու հղությունիցն ա. (Յ.
155, ՀԽ. 262):

Աղքատ՝ հպարտ. (Ն. 34):

Ամառը մարդս խանի թաղի ըլի, ձմեռը՝ վարդա-
պետի կատու. (Կ. 423):

Ամեն բանի սկիզբն է դժվար. (Շ. 140):

Ամեն ժամանակ տատը գաթա չի ուտիլ (ՄԱ. 40):

Ամեն մարդի չվանով հորը չեն մտնիլ. (ՍՎ. 45)

Ամեն շապիկ մարմնին կպած է. (Հն. 238):

Սմեն պսպղացող վոսկի չէ. (Հն. 162):

Անաստված տեղը կաց, անարխա տեղը մի կենալ.
(Հն. 91, ՀԽ. 332):

Անհավատ բանին մի հավատալ. (ՀԽ. 368):

Աշխարհքիս մալն (գանձն ու հարստությունը)
աշխարհքումը պտի մնա. (ՀԽ. 96, Բ. 248):

Աշխարհքս առ ու տուր է. (Հն. 255):

Աշխարհքս առ ու տուր ա, առ ու կուլ չի. (ՍՎ. 23):

Աշխարհքս խելոքությունով ա (է) կերել. (ՍՎ.
29, 61, Կ. 460):

Աշխարհքս նարդիվան ա (սանդուխք է), մինը
նի ա ընում (մինը վեր է յեկում), մինը (մյուսը)
վեր (ներքե) գալիս (մինը ցած է իջնում). (Բ.
202, ՀԽ. 5, ՄԱ. 26):

Աշխարհքս տես է ուս է. (Հն. 119):

Աշխարհքս փոխ հաց ա, վոնց կանես, ընենց կու-
տես. (ՍՎ. 81):

Աչքը (ինչքան) բարձրանա, բարձրանա, ունքից
վերե չի կարող գնալ (բարձրանալ). (ՀԽ. 26,
ՄԱ. 26):

Աչքիդ վերեն ունք (հոնք) կա.
(ՀԽ. 46, Կ. 110, Հն. 34, 84):

Աչքից ել պրծանք, աչքացավից ել. (Կ. 102):

Աչքից հեռու, սրտից հեռու. (Կ. 492):

Աչքն ինչ տեսնի, են կանի~ (ՍՎ. 185):

Աչքն ինչքան բարձրանա՝ ունքից վերե չի բար-
ձրանալ. (Յ. 185)

Առաջնորդը յես եմ, բակլեն խաշած եմ ցանում:
(Յ. 221, ՀԽ. 27):

Առ ու տուրն ախպեր են, ընչանք տաս վոչ,
առնելի ել չես. (ՀԽ. 47):

Առաւոտը մերոնք մեռնին, ճաշին նրանցը (Շ. 230):

Ասեղ վայր ձգես, գետինը չի ընկնիլ. (Շ. 194):

Աստված փլավն ում ե տալիս, ախորժակըն ում.
(Բ. 173):

Ավելի թիքեն փոք չի ծակի. (ՀԽ. 244):

Արեը (արեգակը) վատ տեղ մեր մտաւ. (ՀԽ. 324,
329, Հշ. 24, Շն. 131):

Արեը վոր յեկնի, աստղերը կխավարեն. (Հն. 22):

Արյունն արնով չեն լվանալ. (Բ. 337):

Արջն իր ահեն կգոռա. (Կ. 147, ՍՎ. 169, ՄԱ. 14):

Արտն են գլխից եմ հնձել. (Յ. 98):

Բ

Բաբլու բաբլիա թափմասն, դունիա ախավայինան
դեհար—յեթե ամենն իր հարմարը չգտնի,
աշխարհքս ախ ու վայով անց կը կենա.
(ՍՎ. 251):

Բանը բանին (բան) շհանց կտա. (ՍՎ. 52, ՀԽ. 27):

Բաններս աջ ա, ով հաչում ա՝ հաչա. (ՍՎ. 28):

Բանն ո՞վ անի—յես ու դուն, հացը ո՞վ ուտի—յես
ու դուն. (ՍՎ. 22, 82):

Բարեկամացանք՝ բարերարացանք. (ՍՎ. 87, ՀԽ.
129):

Բզի ղլխին բոնցքով տալ չի ըլնիլ. (Կ. 351, ՀԽ.
334):

Բլբուլն իր դարդը կը լա, ագռավը դառ դառ կա-
նի. (ՍՎ. 97):

Գայլի ձեռքից պրծանք, արջի հանդիպեցանք.
(Հն. 111):

Գայլի աչքերն են աղվեսին վարպետ շինել (ՄԽ. 12),
Գառնով փլավն ել ամեն որ ուտիլ չի ըլում.
(Կ. 461):

Գեղ կանգնի, գերան կը կոտրի. (ՀԽ. 261, Յ. 80):
Գեղը գծվելիս՝ մոլլին ա հարցնում, մոլլեն վոր
գծվի՝ ռւմ պտի հարցնի. (ՀԽ. 334):

Գեղի են դուռը դնա, յերեխիցը բան հարցրու.
(Կ. 207):

Գելից փախա, արջի ճանդ ընկա. (ՍՎ. 281):

Գյահկիր (յետ մնացող) ձին քարվան չի կարող
կտրիլ. (Յ. 306):

Գոմեշ կտար, մեղա առածու չեր ասիլ. (ՍՎ. 295):

Գող՝ սիրտը դող. (ՀԽ. 157, 176, Յ. 56):

Գողը գողից գողացավ, աստված վերնից դարմա-
ցավ. (Բ. 250, 262):

Գողը վոր տանու ըլի, յեղն յերթկովը դուրս կը
քաշի. (Կ. 74, ՍՎ. 117):

Գողն ինչ կուզի՝ մութը գիշեր. (Բ. 8, ՀԽ. 272,
ՍՎ. 241):

Դադած յեզը լավ կալ կանի. (Բ. 72):

Դառը քրտնքի բերած կռակը ուղտի պոչ ե՝ չի
յերկարիլ. (Բ. 123):

Դարդակ ամբար, դարդակ ջվալ. (ՍՎ. 92):

Դարդակ խոսքը քամին տանի. (Յ. 82):

Դարդակ փետին շուն չի հաչալ. (Բ. 230, ՀԽ. 262):

Դեը դարբնոցը չի գնալ. (Կ. 206):

Ե

- Եգուցվան բանին ձյուն ե յեկել. (Բ. 98):
- Ել են ջուրն ե, ել են ջրադացը. (Կ. 68):
- Ելինան դարա գյուն բայրամ դիր—համայնքի
հետ սև սրն ել դատիկ ե. (ՀԽ. 278):
- Եծն իր վռտիցը կախ կշտան, վռչխարն իր վռտիցը.
(Հն. 88):
- Են ծառին կուռդ մեկնի, վոր կը հասնի. (Կ. 491):
- Են վաղ եր, եշը կաղ եր. (Կ. 125):
- Եշը մատաղ չի ըլնիլ, եշագինը մատաղ կըլնի.
(ՀԽ. 51):
- Եշը ցեխից հանել. (Հն. 240):
- Ես ամպը կարկտի ամպ ա. (Կ. 170):
- Ես խմորը դեռ շատ ջուր վեր կունի. (Կ. 494):
- Ես ուղտն ամենքի (քո) դռանն ել չոքելու ա.
կչոքի). (ՍՎ. 255, ՀԽ. 532):
- Ես շունն ել են շանիցն ե, յերկուսն ել մի տա-
նիցը. (ՀԽ. 60):
- Եսորվա շահին եգուցվա մանեթից լավ ա. (ՀԽ. 65):
- Եսորվա սև փողն եգուցվա սհաբղանից (30 կ)
լավ ե (Բ. 98):
- Եսոր բոշա, եգուց փաշա. (Բ. 250):

Զ

- Զառ դադրի, դարգյար բիլար—վոսկեղենի արժեքը
վոսկերիչը կիմանա. (ՍՎ. 22):
- Զոռով արջը կալ չի լծվի. (ՀԽ. 227):

Ընչանք եդ բանը կլինի՝ ուղտի պոչը գետինը կը հասնի. (Սվ. 9):

Ընչանք խելսբը միտք կանի, գիծը տղին հաբսանիք կանի. (Սվ. 253):

Ընչանք չիթը հըթըջի, հիվանդի հոգին կը թռչի. Սվ. 9):

Թ

Թե ուրանամ՝ յերկու՝ աչքով կուրանամ. (Սվ. 20):

Թեւը վոր բարակի՝ կըկտրվի. (Կ. 122):

Թթու յե, թան չի, ամեն մարդի բան չի. (Հն. 42):

Թուղթը շուռ տուր, արասին կուլ տուր. (Սվ. 66):

Թուղթն ել ա ձեռին, կալամն ել. (Հն. 45):

Թունդիրն ածես՝ շորահոտ չի վեր ըլի (չի դալ). (Հն. 241, Յ. 236):

Թուրքն ասում ա՝ հընկերը հընկերին թե չը գտնի, աշխարհքս ախ ու վախով անց կը կենա. (Յ. 186):

Թրի յերկու դիհն ել կտրում ա. (Հն. 330):

Ի

Իմ բանն աչ ա (ե), ով կուղի թող հաչա (թող ով կուղի հաչե). (Կ. 148, Յ. 200):

Իմ մատը մտած փուշը քու ջանն ա ծակել. (Կ. 93):

Իմացել են Ալին մեռել ա, համա չեն իմացել Ալին ա, թե Մահմադ Վալին. (Սվ. 81):

Ինչ բրդես, այն կը խոթես. (Շն. 18):

Ինչ կուղեն անեն՝ մեր վոչխարին վնաս չը տան. (Կ. 113):

Ինչ վոր գնում ա՝ բաղիցն ա գնում, բողման-

չուցն ինչ ա գնում. (ՀԱ. 335):

Ինչ վոր պակասի, բաղիցը կը պակասի, բաղմանչու
ինչը պետք և պակասի, (Բ. 261):

Ինչ ցանկա, են կը հնձեա. (Կ. 519):

Իշին ասին աչքդ լիս, քեզ քուռակ ա ելել, ասեց՝
ինչ անեմ, վոր իմ բեռն իմ միջքիցը պակ-
սիլ չի. (ՍՎ. 120):

Իշին հարսանիք համեցեք արին, ասեց՝ իհարկե
ջուր կրելու յեք տանում. (ՀԱ. 363):

Լ

Լավություն արա՝ ծովը դցիր, ձուկը վոր չիմանա,
աստված կիմանա. (ՄԱ. 50):

Լավ տեղը կաշառք տուր՝ ներս գցի, փիս տեղը
կաշառք տուր՝ դուս քցի. (ՍՎ. 205):

Լեզուդ ոձը ծակիցը կը հանի. (Կ. 160):

Լո, լո, քրդի տղին ել, լո լո. (ՀԱ. 73):

Խ

Խաչին տերը գորավոր կանի. (ՍՎ. 100, 319):

Խաչը խաչապաշտին խոռվ կը կենա. (ՀԱ. 112):

Խերը տեսնի՝ Հերապետը, ջարմեն քաշի Կարա-
պետը (ՀԱ. 112):

Խերն ու շառն ախպեր են. (Ց. 27):

Խողի գլուխը խալիչի վրա կենալ չի. (ՀԱ. 192,
ՀԱ. 366, Կ. 164):

Խոսքը պարանի չի դրվի. (Կ. 245):

Խոսքի սուտը չի ընիւ սխալը կընի. (ՍՎ. 170):

Խոսքն եշ նիւնիւ չի, իշիցը վեր գալըն ա. (ՍՎ.
134):

Խոսքով փլավ չի յեփվի, յուղ ու բրինձ և հար-

- կալոր. (Բ. 269);
 Խոտորնակին խոտորնակ. (Հն. 131, Շն. 221);
 Խուփը գլորվել ա, կճուճը գտել. (ՀԽ. 287);
 Խուփը քարին առավ. (Յ. 113, 150, 238, ՀԽ. 328,
 Շն. 229);

Մ

- Մամը յերկար, խելքը կարճ. (Հն. 37);
 Մառը դանգատ գնաց աստծու մոտ կացնի՜ ձե-
 նիցը, վոր իրան կըտրում ա, տակց՝ կոթը քե-
 դանից ա. (Յ. 155);
 Մառի վարդը իրանից ե գոյանում. (Շն. 26);
 Մովն ընկնողը ձեռները կածի. (Բ. 150);

Կ

- Կակղես (կը կակղես), կուտես. (Հշ. 190, Շն. 158);
 Կաղ իշով քարվանի խառնվել. (Հշ. 232);
 Կաղը կամբջի վրա կը թռնեն (ճանկեն). (Յ. 273,
 Հշ. 140, ՀԽ. 584);
 Կամ աղն ե պակաս կամ մաղը. (ՀԽ. 329);
 Կաշառքը մութը տեղը լիս կը տա. (ՍՎ. 201, Կ.
 542, Հն. 136, Շն. 65);
 Կատվին խաղ ա՛ մկան մահ ա. (Յ. 101);
 Կեսուրս մեռավ, տեղըս լենացավ. (Կ. 148, 518,
 523);
 Կերակրի վրա սառը ջուր ածել. (ՀԽ. 180);
 Կճուճը գլորվեց, խուփը գտավ. (Յ. 186, Հշ. 73,
 Բ. 24, 343);
 Կնիկը տղամարդի հոգին ա. (Յ. 46);

Կովը հորթին, հորթը կովին, գլուխը ցավի նախ-
բարածին. (ՍՎ. 18):

Կրակ եւ դառնա՛ երիւ չի կարող. (Կ. 81):

Կրակի առաջին չախմախի չեն տալ. (Յ. 36, Կ. 280):

Կրակին մոտ դնացողը կերվի. (Յ. 306):

Լ

Հազար խոսողը կը ճաքի, աշտարակցին տասն որ
խոսեցնես՝ վոչ ինքը կը դադրի, վոչ քեզ կը
ձանձրացնի. (Կ. 458):

Հանաքը հանաք ե դառել. (Կ. 489):

Հաղացող թաղին հորս չի անիլ. (ՀԽ. 169):

Հառաջ մերը՝ հետո մերոնցը. (ՀԽ. 129, 513):

Հասկացող վորդին հոր աջու աչքն ե. (ՀԽ. 290):

Հավն տունը կենա, կուտն ուտի. (ՍՎ. 43):

Հարսանիքն ու մահննիքն ախպեր են. (ՀԽ. 591):

Հացը հացարարին տուր, մինն եւ ելելի. (ՍՎ. 82,

252, Կ. 205, 214, 463):

Հեսար դինար-դինար, բաղձի՜ թուման-թուման
— հաշիվը կոպեկ - կոպեկ, պարզե՛ք թուման
- թուման. (ՀԽ. 41):

Հերերը ժուռ կերան, վորդկերանց ատամն առավ.
(ՀԽ. 598):

Հին դարմանը քամուն չեն տալ. (Յ. 229, 336):

Հինգ մատն եւ իրար բարեբար են, վորը կտրես՝
կը ցավի. (ՍՎ. 282):

Հունքը շինելու փոխարեն՝ աչքը հանել. (Հն. 234):

Հունարը փուշ կուլ տալը չի, հունարը մարսելն
ա. (Կ. 154):

Զ

Զուկը ծովումը կը մեծանա. (Շն. 191):

Զվաճեղի խաթեր թավի կոթը կը պաշեն. (ՀԽ. 193, Բ. 179, ՍՎ. 23, Շն. 48):

Ղ

Ղոնաղն առածունն ա. (ՀԽ. 558, 564):

Ղամաթի ճամփեն կապիլ չեն. (ՀԽ. 15):

Ճ

Ճամփի կիսիցը յետ դառնալը նամարդութուն ա. (ՀԽ. 338):

Ճանճն ածում և, ճիճուն կրում. (ՀԽ. 468):

Ճաշն ուտելուց հետո ձեռին ջուր չեն ածիլ. (ՀԽ. 8):

Ճշմարիտ խոսողի տակին մի Արաբըստանի ձի պիտի. (Ց. 306):

Ճրագի առաջին չախմախի չեն տա. (ՀԽ. 331):

Մ

Ման յեկողը յա շորին կը ճարի, յա՛ փորին. (ՍՎ. 43):

Մանիշակ—գարնան շիշակ. (ՍՎ. 16):

Մատդ մարդի աչքը կոխելու լինիս, չի նշմարիլ. (Շն. 64):

Մարդ իր մեռնելու որի վրա չպիտի խոսի. (Կ. 12):

Մարդ մարդի դարդ չի դիտենալ, կես քշերին ժամ կը կանչի. (ՍՎ. 14):

Մարդամիջի մարդս ըլի, հազար թուման պարտքս ըլի. (ՀԽ. 187):

Մարդս մարդով ա. (Հն. 221, ՀԽ. 284):

Մեծ տունը մեծ ընտանիք կուսենա. (Յ. 174):

Մեկ ձեռքով յերկու ձմերուկ բռնել. (Հն. 231):

Մեղր ծախողը մատը կը լպտտի. (Յ. 85, Հ. 27, Բ. 261):

Մեյդանիդ գյուրա ձիդ քշի. (ՍՎ. 35):

Մենծ եշն ախոռումն ա մնացել. (Հն. 547):

Մեշի ծաղիկը շատ ա, համա մարալներն իրար
թավաղա յեն անում. (Կ 464):

Մեջ ուտիլ՝ դրադ ման գալ. (Հն. 547):

Մեջք մեջքի կը տաք՝ սարեր շուռ կը տաք. (Հն.
394):

Մի առվով վոր մի անգամ ջուր ա գնացել, ելի
կերթա. (Կ. 111, 460, Յ. 229):

Մի դարդը մարդ չի սպանիլ. (Հն. 594):

Մի ծառից համ թի կըլի՝ համ հորսըլի. (Կ. 133,
137):

Մի ձեռը ծափ չի տալ. (Հն. 213, Յ. 289, Հն. 284):

Մի տան շերեփ վոր յերկու տանդկան ձեռքն ըլնի,
շուտ բաժանք կըլնի. (ՍՎ. 4):

Մի փունջ ծաղկով մայիս չի դա. (ՍՎ. 239):

Մինը ըռի, մինը՝ բռի. (ՍՎ. 35):

Մինչև խելոքը միտք կանի, գիժը տղին կը պսա-
կի. (Հն. 324):

Մկան ծակը 100 (1000) թումանով և առնում (կառ-
նի, առավ). (Կ. 86, 550, Յ. 273 Հն. 20, Հն. 218):

Մոտիկ հարեանը լավ ա հեռու բարեկամիցը. (Հն.
129):

Մուկը ծակը չեր մտնում, ցախավելն ել պոչիցը
կապեցին. (ՍՎ. 72):

- Յեղը ծախել, հոգին թափել. (ՀԽ. 21):
- Յեղը վեր ա քաշում (վեր են կացնում), տակիցը հորթ ուղում. (ՀԽ. 21, ՍՎ. 196, ՄԱ. 10):
- Յեղը վոր վեր ընկնի, դանակավորները կը շատանան. (Կ. 160):
- Յեկել ե մեր մեշեն, կըսովորի մեր փեշեն. (Յ. 218):
- Յերկաթը տաք տաք կը ծեծեն. (ՀՂ. 183, Յ. 272, ՍՎ. 303, ՀԽ. 394, 542, 558, Կ. 141, 143, Շն. 88):
- Յերկու զոչի գլուխ մի պղնձում չեն յեփիլ. (Բ. 188):
- Յերուսաղեմն ել առանց շների չի. (ՀԽ. 343):
- Յա դառն գյարաք՝ յա դոռն — կամ վոսկի պիտի ունենաս կամ ույժ. (ՀԽ. 332):

Ն

- Նալին ել ես խփում, մեխին ել. (Կ. 460):

Շ

- Շան հետ աղաբրացի, փետը ձեռիցդ մի վեր քցիլ. (ՍՎ. 197, Յ. 128, Կ. 205, ՄԱ. 19):
- Շանիցը մազ պոկելը խեր ե. (Բ. 98):
- Շանը կտան՝ տիրոջը խաթր կանեն. (ՍՎ. 197):
- Շատ գիտցող աղվեսը ջուխտ վոտով թալաք կընկնի. (ՍՎ. 100, 180, Կ. 486):
- Շատ դատես՝ շատ սուտես. (ՍՎ. 270):
- Շատ հեռու յես բարեկենդանից. (ՀՂ. 243):
- Շատ մի սիրիլ՝ ատել կա, շատ մի ատիլ՝ սիրել կա. (ՀԽ. 215):
- Շիտակ խոսքը հանաքով կասեն. (ՍՎ. 260, Բ. 96):
- Շունը կը հաչի, քարվանը կը քոչի. (ՍՎ. 207)

Կ. 149, ՀԽ. 544, Յ. 191):

Շուներ շան միսը չի ուտիլ. (Հն. 106):

Շուներ շանից՝ յերկուսը մի տանից. (Կ. 68, Հն. 106, ՄԱ. 19):

Շտապող թառլանը (բազե) վորս չի անիլ. (Կ. 460)

Ո

Ոձի գլուխը վոր կը ցավի, կերթա ճամբի մեջ տեղը վեր կընկնի. (ՀԽ. 47, Հն. 38):

Ոձի սեին ել նալաթ, սպիտակին ել. (ՀԽ. 60):

Ոձի փուշը լակլակը կը մարսի. (ՄՎ. 199):

Ոճադտան քյուլ աքսիկ ոլմադ. (ոճաթիցը մոխիրը չի պակսիլ. (Կ. 118):

Ով չուշտ, նա կուշտ. (ՀԽ. 573, 574):

Ով վոր աշխատի՝ նա կուտի. (ՄՎ. 7):

Ուղտը ինչքան սատկի, ելի կաշին մի իշի բեռը կըլնի. (ՄՎ. 80, 179, Կ. 161, ՄԽ. 4):

Ունքը շինելու տեղ՝ աչքն ել կը հանի. (Կ. 486, ՀԽ. 310):

Ուշ եկավ՝ նուշ եկավ. (Հն. 36):

Ուրբաթը թեզ յեկավ, քանց շաբաթը. (ՄՎ. 204):

Ուրիշի համար փոս (հոր) փորես (փորողը), ինքը մեջը կընկնիս (գլխի վրա յե տնկվում), (Աք. 75, Շն. 224):

Ուրիշի ձեռքով փուշ բռնի. (ՀԽ. 310):

Չալ ոձը տեսնողը չալ չաթվից կը վաթի. (ՄՎ. 71, 168, Կ. 232):

Չեմ ուղու՞մ ջերս քցի. (ՀԽ. 219, Բ. 252):

Չորս վոտով գարու հորն ընկնել. (ՀԽ. 174):

Պ

Պղինձը վեր ընկավ՝ կոտորվեց վոչ (չկոտորվեց),
համա ձենք վեր ելավ. (ՍՎ. 252, Յ. 245):

Պղտոր ջրի մեջ թոռ գցել. (ՀԽ. 241):

Պստիկ ա ու ճստիկ ա. (Բ. 234, ՀԽ. 306, 312):

Ջ

Ջուրը ջրամանիցը հանել. (ՍՎ. 44, ՀԽ. 241):

Ջուրը չը հասած վոտներն ե հանում. (Յ. 240)

Ջուրն ընկնողն անձրևից չի վախիլ. (Հն. 192,
Յ. 245, Կ. 92):

Ջուրն ընկնողն ամեն մի ծեղիցն ել փրկություն
ե սպասում. (Շն. 123):

Ջուրն իր ճամփեն կը գտնի. (ՍՎ. 324):

Ջրի ափը չի հասած՝ վոտները հանել. (ՍՎ. 16):

Ջրի հետ գնալ, դժի (ավազի) հետ մնալ. (ՍՎ. 317):

Ռ

Ռահաթի սիրտը լեն կըլնի. (ՀԽ. 266):

Ս

Սանդն ել ա իրա ձեռին, դաստեն ել (սլոպոքն
ել). (ՍՎ. 102, Կ. 44, ՀԽ. 60):

Սերը սովորը կուտի. (ՍՎ. 199):

Սերն աթարիցն ա կպել. (Կ. 489):

Սև փողը սև ուրին բանացրու, դեղին վոսկով սա-
րեր դարձրու. (Բ. 123):

Սիրտս սուփրա չի՝ ամեն տեղ բանամ. (Կ. 501,
511):

Սովածը հաց կը տեսնի յերազում ծալավը՝ ջուր.

(ՍՎ. 273):

Սուր լեզուն ոձը ծակիցը կը հանի. (ՀԽ. 23):

Սուփրեն դցած՝ բանն անիծած. (Հն. 86):

Սրբի դուռն ել առանց խաչամարտի չեն դը-
նում. (Բ. 269):

Վ

Վաղի աղվեսի պես՝ դուռններս չի հասնում, ա-
սում ենք՝ թթու ա, ատամներս կտռնի. (ՀԽ. 98):

Վաղի սաղը քոքել (ծանոթ բան ասել). (ՀԽ. 333):

Վա՛յ հախին, վա՛յ նհախին. (ՀԽ. 511):

Վատ համրավը շուտ տեղ կը հասնի. (ՀԽ. 406):

Վողը վեր կալած ջաղացը թարաբ կանի ցորնի
հացը. (ՍՎ. 66):

Վտոդ կարպետովդ արա (մեկնի). (Հն. 33, Կ. 473):

Վորտեղ բարակի՝ ենտեղ կտրվի. (Ց. 245):

Վորտեղից ե կինդ, այն տեղից ել դու. (Շն. 217):

Վորտեղ հաց, ենտեղ կաց. (ՀԽ. 174):

Տ

Տանու տերտերին որհնյա տեր չկա. (Կ. 367):

Տանուտերի վկեն գղիրն ա. (ՍՎ. 202):

Տանտրոջ վրա լիս վեր եկավ, ո՞վ տեսավ — գղիրը.
(ՍՎ. 202, ՀԽ. 236):

Փ

Փարչ, քեղ տսեմ, կուլա, դու լսիր. (ՍՎ. 291):

Փեշաքյարը (արհեստավոր) փեշաքարին թշա-
մի ա. (Ց. 237):

Փեղը վերցնես՝ դող շուռը կիմանա. (ՍՎ. 22, Կ. 465)

Փոխը ոխտը տուն ա պահել. (ՀԽ. 205):

Փողն ու հողը մին ա. (Սվ. 4):

Փորը վոր կա, անտակ ձոր ա. (Կ. 122):

Փորձանքի կես ճամփիցը դառնալը խելոքու-
թյուն ա. (ՀԽ. 426):

Ք

Քաղցած ճաշին են քնում. (ՀԽ. 273):

Քաղցր լեզուն ոձը ծակիցը կը հանի (Կ. 134):

Քաջալը դեղ գիտենա, իր գլխին կանի. (Կ. 313,
Բ. 294):

Քարն իր տեղը ծանր կըլնի. (Սվ. 77, Շն. 225):

Քարը վեր կալած՝ քարի տակին դրած. (Սվ. 179):

Քարը վերցնենք՝ քարի տակը դնենք (Թագսը-
նենք). (Յ. 161):

Քենին մհանա արել, յարոջը տես ա եթում.
(ՀԽ. 99):

Քենին նշանածի բերանն է. (ՀԽ. 220):

Քթալ քթալ հավաքում ենք, շերեփի շերեփի դուրս
տալիս. (ՀԽ. 468):

Քնածն ու մեռելը մին ա. (Սվ. 17):

Քո բանն աջ ա, ով կուզի թող հաչա. (ՀԽ. 65):

Քո ցերեկվա ման յեկած տեղերը յես գիշերն եմ
ման յեկել. (Բ. 253):

Քոռն ի՞նչ կուզի—յերկու աչք. (ՀԽ. 201):

Քույրն ասում է յեղբայր ունիմ, յեղբայրն
ասում է քույր չունիմ. (ՀԽ. 215):

Ժողովրդական Ջրոհօժաններ

ու

Ավանդութիւններ

ԿԱՐԲԵՅՈՒ ՅԵՎ, ՍԱՏԱՆԱՅԻ ՎԵՃԻՐ

Մի անգամ, վորպէս թէ, մեծ վիճաբանություն ե ծագել կարրեցու ե սատանայի մեջ. արևի ծագումն ե յեղել նրանց հակաճառության շարժառիթը. նրանցից ամեն մեկը պարծեցել ե յուր հեռատեսությամբը. պայքար են մտել, դաշն են կապել, մեծ վճարք են դրել, թէ ո՞վ իրանցից շուտ կտեսնի արևի ծագումը:

Արշալուսից ելի կանուխ՝ յերկունս ել կանգնել են վորոշյալ տեղում. դեպի արևելք ե սկսեալ յուր աչքերը սատանան ե սրտատրոփ սպասել ե յերկրի լուսատուն տեսնելու ե դաշը շահելու: Դեպի Ավագ Մասիսի յերկնածայր ե ալեղարդ կատարն ե նայել ճարպիկ կարրեցին:

— Հաղթությո՞ւն, ծափ դարկելով ձայն ե տվել կարրեցին ե ցուցամատով պինդ խթել ե յուր հակառակորդի կողքը:

— Ի՞նչ ե:

— Չոռն ու ցավը պինչդ ե, կույր ես ու աստծու յերեսից ընկած. ի՞նչ ես դունչդ արևելք ցցած մնացել՝ դարու հոտին քիթը վեր քաշած իշի պէս, աչքդ արև մուտք դարձրու, ահա պսպղում են Մասիս պապի արծաթափայլ մազերը, չե՞ս տեսնում, ձյունի վռակեշաղ հատիկներն անգին ալմաստի պէս աչք են ծակում, հիմի աչքերիդ յեղած լույսն ել կը կտրեն:

— Ի՞րավ, վոր աչքով ել, մտքով ել կույր եմ յեղել:

վոր աշխարհքի ստեղծագործությունից մինչև ես որ հարյուրավոր փորձանք եմ հասցրել այս աշխարհքին ու վոչ մի որ չեմ նկատել, թե Մասիսն ե յուր վիթխարի հասակովն արեին առաջին բարեւ տվողը, խոստովանում ե անկողորումը:

Բ. 18—19.

ԿԻՍՈՎԻ ԳԱԶԱՐ ՅԵՎ ՅՈՐԵՆ ՑԱՆՈՂ, ԿԱՐԲԵՅԻՆ ՈՒ ՍԱՏԱՆԱՆ

Յերբ վոր չար սատանեն իմացավ, վոր կարբեցին արեն իրանից շուտ տեսավ, ինքը սևերես, ամոթով մնաց, միտք արեց՝ մի հնարքով յերեսի կեղտը սրբել, խոսքի տակ չը մնալ:

— Յեթե դու այդքան դիտուն ես, ասաց նա կարբեցուն, կը նշանակի մի սլստիկ սատանա յեւ դու յեւ արի յեղբայր դառնանք, աշխատանքի կալչենք, առ ու տուր անենք, թե կուզես՝ վար ու ցանք անենք, դատումը հավասար բաժին անենք:

— Շատ լավ, ասաց կարբեցին ու մեջները համաձայնություն կայացավ:

— Ի՞նչ դործ բռնենք, վորոգուտը շատ լինի, մտածեցին նրանք ու վերցրին, դադար ցանեցին:

Տարին անձրևային եր, դադարի թուփը մի դադ բարձրացավ:

Սատանեն, դորթ ե սատանա յե, ճարպիկ ու դալում ե, բայց մարդիկ մոլորեցնելուց ու մեղքի մեջ գլորելուց ավելի ուրիշ շնորհքներն աստված նրանից կտրել ե. նա յուր կյանքումը հողագործություն չեր արել: Բայց ի՞նչ կանես, վոր աչքածակ ե. միտք

արեց, թե ինչ հնարքներ գործ դնի, վոր կարբեցուն
խարի, ոգուտից զրկի:

— Արի, ասաց, կարբեցի յեղբայր, ել դու նեղու-
թյուն մի քաշիլ գաղարը հնձելու, յես ինքս կըհնձեմ,
յերեսն ինձ՝ արմատը քեզ. յես ինքս կերած չեմ, բայց
լսել եմ, վոր գաղարի արմատը թփերիցը համեղ ե:

Կարբեցին մտիկ տվեց սատանի աչքերին, յուր
սուր խելքովը նրան վոտից չափեց, տեսավ, վոր եղ
անպողի հենց անունն ե սատանա, ինքը կատարլալ
անասունների անասունն ե, յերևում ե, վոր գաղարի
հոտն ել չի առել, ծիրանի ու դեղին գույնն ել չի տե-
սել:

— Շատ լավ, ասաց նա սատանին, թող քո
ասածը լինի, քեզ փեշքյաշ, դնա յերեսը հնձի, վեր
կալ, տակը թող ինձ մնա:

Ուրախ ուրախ հնձեց սատանեն գաղարի տերե-
ները, գեղացու պատկերի մեջ մտավ, մի մեծ սել լցրեց
ու տարավ Յերեսն ծախելու:

— Գաղար եմ ծախում, գաղար եմ ծախում. քանի
ույծ ունեք, սկսեց գոռալ ու մուշտարիք տաքացնել
սատանեն:

— Հիմար գեղացի, լսողը պատասխանեց, եշն
ինքդ ես, վոր ուղում ես մեզ իշացնել, հիլ չգիտի, վոր
գաղարի թփերն եշն ել չի ուտում:

Ղարթ վոր շփոթված ու մոլորված կանգնել եր
սատանեն շաշի նման, բերանը բաց:

Մեկ ել ինչ տեսնի, յուր հարակաշ կարբեցին
գաղարի բռն իշին բարձած՝ բերեց մեյդանումը վեր
դրեց: Բաղմությունը գլխին հավաքվեց, ձեռաց մարդի
ապրանքը ծախվեց, փող դառավ:

Առնողը յետ եր դառնում, սատանին անպատ-
վում, թե՛ անխելքի վորդի անխելք, աչքերդ չորս բաց
արա, գաղարի թփերն իշի նման դու կեր ու արմատը
բեր մեզ ծախիր. ես մարդիցն որինակ վեր կալ, սա
յեւ քեզ նման մի գեղացի յե:

Չար սատանեն սրտի հերսիցը սեպաւ, կուպը
դառաւ, ինչպես յուր պիղծ հողին սե ե, ամո-
թիցը տեղն ու տեղը անդունդը հալածակիւց. բայց
ատամները կրճտացրեց կարբեցու վերա, թե՛ յես
սատանա չըլնեմ, յեթե վրեժը չը հանեմ:

Մյուս գարունք ել յեկաւ, կարբեցուն առաջար-
կեց ընկերանալ: Նա յել համաձայնեց:

Եդ տարին հացի թանդություն եր, վճոցին
ցորեն ցանել:

— Չե՛, ախպեր, ասաց նրան աշունքը սատանեն,
հերու գաղարումն յես վնաս քաշեցի, խարվեցի, յերե-
սը յես վերցրի, տակը քեզ տվի, ես տարի մեռել ես,
կտրվել ես, արմատը յես պետք ե վերցնեմ, յերեսը
քեզ տամ, հնձի, առ զնա, կուգես ինքդ կեր, կուգես
տավարիդ ուտացրու:

— Համ ինքս կուտեմ, համ տավարիս կուտեցնեմ,
պատասխան տվեց կարբեցին և մարանդուն դրեց, ցոր-
նի արտը հողի բերնիցը հնձեց, վեր կալաւ, անպետք
արմատը սատանին բաժին թողեց:

Ես բաների համար ե, վոր կարբեցոնց սատա-
նախար՝ են ասում:

Բ. 94 — 97.

Այդը գլխովը հասարակ ջուր չի, նրա ջուրը չի գնում, միշտ կաննած ա, նա անտակ ա, մարդ չի կարող նրա մեջը մտնել: Են սհաթը կուլ կը տան հրեղեն կենդանիքը: Ուրիշ ջրերի միջինը ձկներ ու գորտեր են, համա Այդը գլխով միջին սրանց վոչ մինը չես գտնիլ: հրեղեն ձիանք, սպիտակ հրեղեն գոմեշներ, մարդաձուկն ու շատ ուրիշ դադաններ են լիքը Այդը գլխով: Եդ հրեղեն ձիանոնց ցեղիցն ա Քյոռողլիի դաթը¹, վոր թեւովոր ե յեղել: Այս բանը, իբր թե, տեսիլ ե խառատ Մուրատը: Նա տասը, տասն ե հինգ փայտե ուղտեր շինած՝ իրար քամակից կապած՝ սանձը ձեռին քաշելով՝ Կողբից աղ ե յեղել բերելուս: հանկարծ զիմացից տեսնում ե Քյոռողլին յուր կտրիճներով ե յերկյուղից քանդում վաչը թափում դետնին յուր ուղտերն ե դարձնում մի կույտ փայտ ու ինքը մտնում Այդը գլխով յեղեգներին մեջը:

Քյոռողլին՝ վոր նկատած ե լինում ուղտերի շարքն ե հիմա դանում ե փայտացած — շատ դարմանում ե այս հնարադետ վարպետի վերա. ուր վոր լինի, հրամայում ե յուր քաջերին, պտռտել այն մարդուն ե յուր առաջին կանգնացնել: Խուզարկուները քաջ զիտելով, վոր մարդը թաքկացած կը լինի յեղեգնուտների մեջ, իջնում են այնտեղ, ձիանքն արոտի թողնում ե սկսում վորոնել: Ամբողջ որը յերբ վոր Քյոռողլին դուր ժամանակ ե կորցնում, վարպետը մի ասել ե դառնում ու կորչում, հրամայում ե ձայն տալ, թե

1) Դաթն եր այն առասպելական նժույգ ձին, վորով Քյոռողլին քաջության անուն ե տարել: Ծանոթ. հեղինակի:

ինքը յերդմում և յուր սրովը, վոր յեթե փայտե ուղ-
տերի տերը դուրս դա ինքնահոծար, նա նրան վոչ
միայն չի պատժիլ, այլ և կը վարձատրի. ապա թե
վոչ, յերեք շաբաթ շրջապատած Այդր գյուլը՝ քաղցած
պիտի սպանի իրան:

Յեւ ահա դուրս և գալիս Մուրադը դողդողալով
և գլուխ տալիս Քյոռոզլվին:

— Հրամեկիք, գլխիդ դուրբան:

— Ընչի՞ թագ կացար:

— Քո անունից աշխարհքն և սարսափում, և ու-
ղիղն ասեմ, հիմա ել չեյի դուրս դալ, յեթե քեզ ավե-
տիք տալու առիթը չունենայի: Մուրադը պատմում և
Քյոռոզլվին, վոր ինքն ահանատես եր, յերբ նրա մա-
տակ ձին արածում եր լճի ափումը, մի հրեղեն սպի-
տակ այդր ձի դուրս յեկավ ջրի միջից, թռավ նրա
մատակի վերա ու կրկին ջրի տակը մտավ:

— Ուրեմն դու ազատ ես, սարքիլ քո ուղտերդ,
բարձիր բեռներդ և ճանապարհ ընկիր:

Մուրադն ստացավ Քյոռոզլվի ընծայն, կարգի
բերեց յուր ձեռագործը, բարձեց աղն և գնաց:

Քյոռոզլվի հրամանով ի պատիվ այն այդր ձիու,
վորը տասն և մեկ ամսից հետո պարգևեց իրան նրա
սիրեկան դաթին՝ այդ լիճն այն որվանից կոչվում և
Այդր գյուլ:

Հե. 28—29.

ԱՐԱԳԱԾԻ ԿԱՏԱՐԻ ԼՃԻ ՅԵՎ ԱՅՂԻ ԳՅՈՒԼԻ ՋՐԵՐԻ
ՄԵՋ ՅԵՂԱԾ ԿԱՊԸ

Ասում են, վոր Այդր գյուլի ջուրը գալիս ա Արա-
գած սարի կատարումն յեղած լճից. եղ բանն իմա-

ցել և մի հովիվ: Նա այծի քամակից ձգում և յուր
 գավազանը, վոր ընկնում և Արագածի լճի մեջը: Մին-
 չև մոտ և գալիս հովիվը, տեսնում և, վոր յուր գավա-
 զանը ջրի յերեսին չի: Այս յերևույթը նրան կարծիքի
 տակ և ձգում, մանավանդ յերբ նա Արագածի ստորոտ-
 ներումը վռչխարներն արածացնելուս, գլուխը դետ-
 նին և դնում մի փոքր հանգստանալու, միշտ ջրի
 քնքնաց և լսում: Մի շաբաթից հետո դիպվածով նույն
 հովիվն յուր վռչխարները դաշտն իջեցնելուս, Այդր
 գյուլի մեջ տեսել և յուր փայտը: Հովիվի կասկածն ավե-
 լի սաստկանում և, նա մտածում և, վոր Արագածի
 դիտի լճի և Այդր գյուլի մեջ հարաբերություն կա,
 անպատճառ ջուրը Արագածից գետնի տակովը հոսում
 և ներքև և դոյացնում և Այդր գյուլը. դրա համար հո-
 վիվը մի ջվալ դարման շալակում և, բարձրանում
 Արագածի կատարը և լճի մեջ լցնում. յերկու որից
 յուր դարմանի հետքը Այդր գյուլումն և գտնում:

Էջ. 28—29.

ՔԱՐՎԱՆՂՈՒԱՆ ԱՍՏՂԸ

Քարվանը դաշտումն և յեղած լինում, ամպը պատած
 դիշեր և լինում, հանկարծ յերկինքը պարզում և,
 քարվան-բաշին կարծում և, թե իսկապետդն և, քարվանն
 ըշտապացնում և, վեր և կացնում ու ճանապարհ ընկ-
 նում:

Շատ ահ ու դարհուրելի տեղով պետք և անց-
 կենային, դնում են, դնում, լույսը չի բացվում. մեկ
 ել մի խոր ձորի մեջ գողերը դրանց հառաջը կտրում

են ու բոլորին բրդում, վեր ածում: Աստղը սխալացրեց, քարվանքը կոտորել տվեց, անունը մնաց Բարվան — դռան:

Բ. 48.

ՀԱՐԹԱԳՈՂԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ

Մի դիշեր բլբլան Բելը գնացել եր մեր Հայկ պապի մարագիցը մի թոռ լիքը դարման գողացել, շալակն առել ու փախչում: Ջանս քեզ մատաղ, Հայկ պապի, շներին քիս եր տվել քամակիցը. ինքն ել մի բարձր կոնդի գլխի կանգնել եր ու մտիկ տալիս: Բելը դարմանը շաղ տալով փախչում եր: Մեր խելոք պապը հենց վոր տեսավ, թե շները չը կարացին հասնել գող Բելը դիմացի սարի քամակն ե ուղում անցկենալ, ու ազատվել, են սհաթը դաղ ու կիսանոց, կռանս պես հաստ նետը դեմ քցեց աղեղի լարին, աչքեց ու լարը ձգեց: Նետը սըլ...լ...լ... գնաց, եդ գող ու ավաղակին ծակեց ու վզալով անց կացավ հինգ որեն ճամփա, հեռու, վեր ընկավ:

Դարմանի թոռը Բելի մեջքիցը գլորվեց, պատուվեց, մնացողն ել ենտեղ շաղ անցավ, յերկնքի յերեսը բըռնեց:

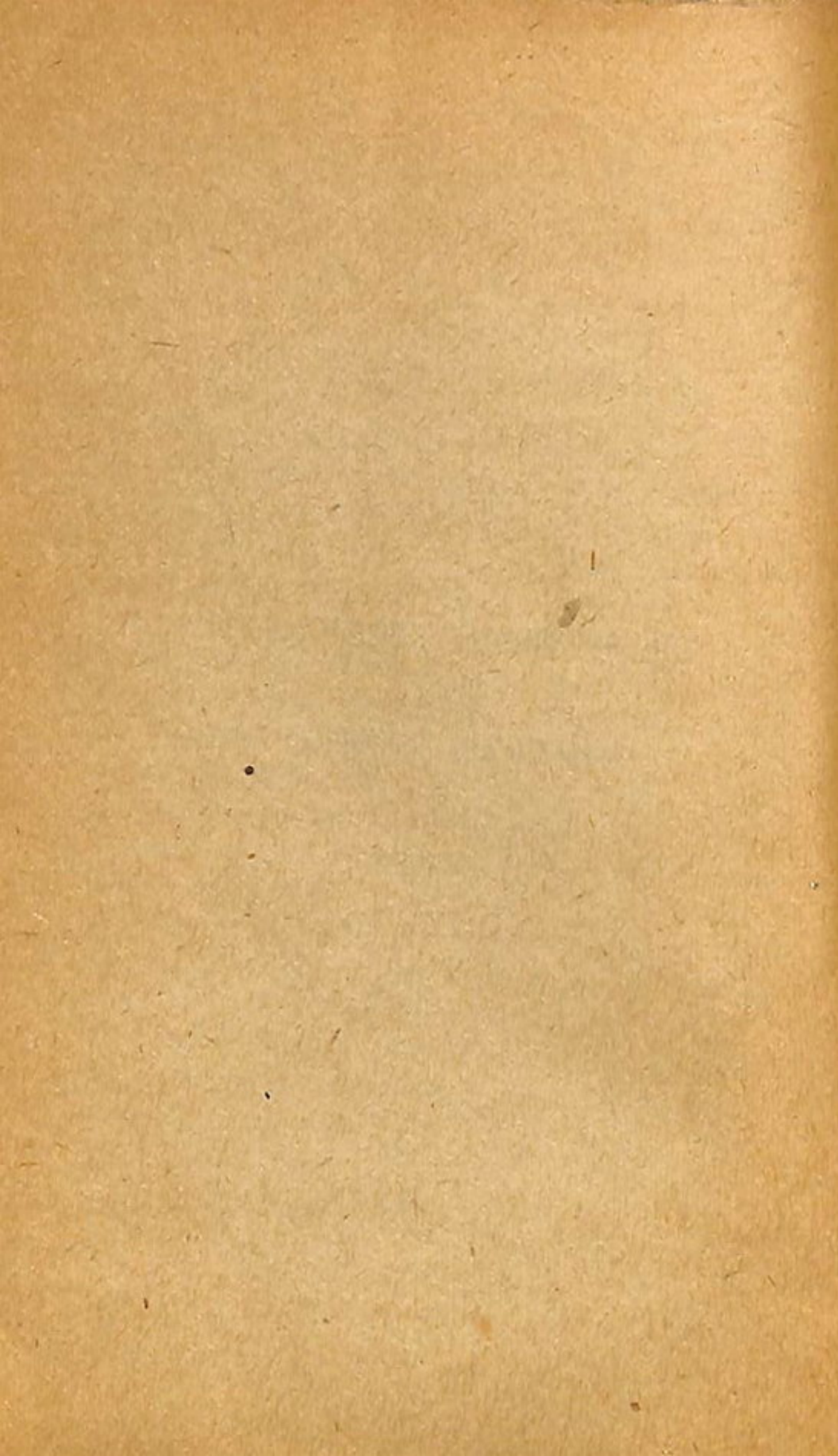
Ինքն ել գլխի վերա կունդիկ-կունդիկ անելով, սարի ծերիցը գլորվեց ձորը:

Բ. 50—51.

ՆՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՅԵՎ,

ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ՅԵՐԳԵՐԻՆ

ՄԻ ԴԱՐԴ ՈՒՆԻՄ . . .

Մի դարդ ունիմ, դարձան կուզեմ,
Դարձանս ջիւան ջան կուզեմ.
Ամեն շնորհք ձեռիցք գա,
Ինքն ել հուրի զլման կուզեմ:

Սիրով մոտս գալ ունենա,
Հաքի շորն ալ ունենա.
Սարոբ տալով, սիրուն դեմքով
Կաքավների հման կուզեմ:

Իմ սիրածն ել ինձ ա սիրում,
Սիրո բոցը սիրտն ա երում.
Եսպես ուխտի պինդ մնալը,
Մինչև որն մահվան կուզեմ:

Գարնան վարդ ա՛ր բյուրյուլ ունի,
Ինձ դռանը միշտ դուլ ունի.
Վարդ բյուրյուլի սուրբ թորհրդին
Յես մի բարի վաթճան կուզեմ:

Վարդիս ծառը շատ փշոտ ե,
Ձեռ մեկնելուս կը ծակոտե.
Ճամփին ածած տատաշի տեղ,
Փափուկ չայիր չիման կուզեմ:

Թեկուղ արնի մեջը կորչի՞,
Սուր փշերից բուրբ ուռչիմ,
Ելի ճամփիցս յետ չեմ դառնայ,
Վարդիս համար տալ ջան կուղեմ:

Չի ասեք, թե Սոս, քանի՞ լաս,
Վարդ կանչելով միշտ մղկտաս.
Սաղ վարդը ձեզ՝ մի թերն ել ինձ,
Աստված անի արժան կուղեմ:

ՍՎ. 231.

ՔՈՒՉՈՒՄԸ ՄԱՆ ԵՍ ԳԱԼԻ . . .

Բուշումը ման ես դալի,
Տեսնողին եշխ ես տալի,
Սիրտդ սրտիս կսլցնելով,
Աչք ու ունքով կամ ես տալի:

Թուխ աչքերիդ ադամանդը
Կտրել ե սրտիս բանդը,
Թերթեռնքդ իբար տալիս,
Իմ կամացը տեղ ես տալի:

Դուռը կանգնած նայում ես միշտ,
Ուրախ սրտիս ընում ես վիշտ,
Մի քիչ տխրած ժամանակդ ել
Յերեխայի պես եմ լալի:

Վախտ նաղ կանես, հեչ չես դուս դալ,
Զահել ջանիս խնդում չես տալ,

Վախտ երկուսով, պողրուհիով,
Խունջիկ կը դաս, իմ նազելի:

Ի՞նչ ելալ քեզ ես շարթումս,
Վոր կտրեցիր անուշ քունս,
Խեղճ քո Սոսի սրտին եղբան
Ինչի՞ սիրովդ սոր ես տալիս:

ՍՀ. 181 — 182.

ՍԻՐԵԼԻ ԶԱՆ . . .

Սիրելի ջան, հեռացար,
Զըլինի՞ ինձ մոռացար.
Սրտումս վառ ա քու սերը,
Երում ա ջիգյարիս ծերը:

Դու մի հատ ես աննման,
Աշխարհումս գովական.
Փոթոթում ես տեսնողին,
Կրակում նրա հոգին:

Ձենդ ա հրեշտակի,
Զըկա յերկնքի տակին.
Լոռդի խելքը կերթա,
Ել չի կարող հեռանա:

Շատերը դիտեմ յես,
Վոչ մինը չաժեն քեզ.
Գիշեր ցերեկ յերաղով,
Քեզ դրկում եմ հավեսով:

Զաւատաւ խոսքին շատերի,
 Ինձ մուղարար միտդ պահի,
 Սոսը քեզանից սավահի,
 Եւ չի սիրիլ ուրիշի:

ՍՎ. 155—156.

Ն Ա Ն Ի Կ

Նանիկ արն, մեծանաս,
 Հալիվորիս, ծերանաս.
 Յերբ վոր խելքիդ տեր ըլնիս,
 Պառավ տատիդ չմոռանաս:

Տատը գլխովդ պտիտ դա,
 Ինչ խաթա ունիս՝ տատին դա.
 Յերեսիս մի բուռ հող քցես,
 Իմ տեր ու տիրական բալա:

ՍՎ. 138.

Ը Ն Չ Ա Ն Ք Յ Ե Բ Ի Բ . . .

— Ընչանք յերբ յես դիմանամ, մաշեցիր ջանս, վարդիթեր,

կտրեցիր կյանքիս թելը, դու իմ հողահանս, վարդիթեր,
 Լերդ կրակ ա դառել, երում ա ջանս, վարդիթեր,
 Հերիք ա ինձ չարչարես, կտրի տանջանքս, վարդիթեր:

Թո՛ւ խաթուխ մաղերիդ հյուսը, աղեղնաձև ունքերիդ
 հետ,

Հրեշտակի ճակատդ՝ վոսկի փինջան աչքերիդ հետ,
 Դրախտի դուռ բերանդ, սիպտակ շարմաղ պոռչներիդ հետ,
 Գրավել են իմ սիրտս՝ մորթել կենդանս, վարդիթեր:

Յարար կըլնի՞, վոր բռնեմ լիսաթաթախ ձեռներդ,
Շընքովս պտիտ տամ յերկար բարակ կոներդ,
Պաշեմ ճակտիս դնեմ, ակնամուծի մատներդ,
Ասեմ թե ել դարդ չունիմ, իլ հոգեհաս, Վարդիթեր:

Եղուց ժամ պտի դնաս, դնացած ժամիդ մատադ,
Ճամփեդ պտի սպասեմ, կես գիշերիցն ել շատ վաղ.
Դուռը կտրած կըկաննեմ, վոր քու սուրբ յերեսի շաղ
Արևի հետ ինձ դիպչի, կաշոդի բանս, Վարդիթեր:

Մանիշակի եմ ման գալի, քեզ ընծա տալու բերեմ,
Վոր ամենքը իմանան, թե յես իմ խոսքին տեր եմ,
Մարտ ամիսն ա, հեշտ բան չի, ո՞վ կասի ձինը քերեմ,
Մատներս թիակ շինելով, անեմ ես բանս, Վարդիթեր:

Հայաստանումը մի հատ ես, վոչով չունի քեզ պես յար,
Քեզ տեսնող ազապ տղեն դուռը կտա քարեքար,
Կուղի սերդ իրան քաշիլ, մեռնիլ հետդ բարերար,
Համա դամիս ձեռիցը կփովի կռանս, Վարդիթեր:

Սոսի դարդը քանի կա՞ խոսքիցը յետ չի դառնալ,
Գիշեր ցերեկ անհանգիստ, գլխին տալ պտի ու լալ.
Յերբ քեզ կառնեմ կպրծնեմ, հաց կուտեմ կուշտ ու
հալալ:

Բան ալ գործ կթողամ, կնստեմ տանս, Վարդիթեր:

ՍՎ. 6—7.

ԻՆՁ ԵՐՈՒՄ Ա. ԵՆ ՍԵՐԸ . . .

Ինձ երում ա են սերը, վոր դիշեր ցերեկ վառ ա,
 Լերդ ու թոքս խաշում ա, վա՛յ, յես սարարի դառա.
 Աստված սիրողք, ջուր ածեք, ես սերն ելավ իմ մահը,
 Սիրեկանիս անունը ինձ արեց փարա փարա:

Մեռնիմ են աչք ու ունքին, վոր ծիածան ա ու արե,
 Մեռնիմ են անուշ լեզվին, վոր տեսնելիս տա բարե,
 Մեռնիմ խուճուճ մաղերին՝ ընչանք ծունկը կախ ընկած,
 Ով վոր տեսնի՝ դարմանա, նրա սիրտը լեռ քար ա:

Թշերի ձերը վարդ ա, պոսշները շարմաղ են,
 Սադաֆի պես ատամները մարդի հոգին կը քաղեն,
 Պատիկ կարգին բերանը, կաքավակտուց չանեն,
 Փափուկ մախմուր բոխաթը, դույ բարձի հավասար ա:

Շիշակ տնկու հասակով, սիրամարդի տեսքովը,
 Բամպակի պես կոներով, նաղաճեմ գնացքովը
 Սիրտս քաշեց իրան մոտ, խելքս առավ գլխիցս,
 սեց մին ուր կստանաս նեղությունիդ փոխարա:

Քսան յերկու տարումն եմ, քսանը շուտ անց կացավ,
 Ես յերկուսը հենց գիտեմ, յերկու հարրից ավելցավ.
 Սե մաղերիս մի խաբվեք, սե սրտիս մտիկ արեք,
 Սոսի դարդն ես դու, աղջիկ, ինձ մի դեղ ու ճար արա:

Սվ. 162.

ԱՐԻ՛, ԱՐԻ՛ ԿԱԶԱՂԱԿ...

Արի, արի, կաշաղակ, բարով յեկար ինձ համար,
Վարդիթերենց տանիցը բեր նոր խաբար ինձ համար.
Քեզ համար միս կրերեմ, կեր կշտացիր, ման արի.
Վարդիթերիս ասա թե, դու տես մի ճար ինձ համար:

Ասա թե քու խեղճ Սոսը, ձեռը ծոցին ման գալով
Դաշտեր, չուեր չափում ա, սիրույդ համար ջան տալով.
Մեռնիմ ազիզ արևիդ, քանի ձենդ լսել եմ,
Քաղցր լեզուդ դառել ա մի սուր նշտար ինձ համար.

Են գիշերը ինձ համար, դու նոր արե ծագեցիր,
Վոսկենիայլ ճառագայթդ սրտիս մեջը թափեցիր.
Վերջացավ իմ կարծիքս, սիրույդ կապը պնդացավ,
Թող մահը դա որես յետ աղատարար ինձ համար:

Հալաղարից կարմիր ես՝ մախմուր ծաղկի խավ ունիս,
Անմահական ջրի պես մի դուռս գալու թավ ունիս.
Քու թավը յես լավ տարա, սրտիդ սիրեկան դառա,
Քեզ մոտ դուզ ա ըստուց յե տ՝ թե ձոր թե սար ինձ
համար:

Դե թոի քնա, կաշաղակ, Վարդիթերենց կտուրը,
Սիրեկանիս իմաց տուր ես սիրտ կրակոդ լուրը,
Պատմիր թե Սոսն ասում եր, են եր իմ բախտի ուրը,
Վոր քու կարմիր թշերդ ելան շաքար ինձ համար:
ՍՎ. 53—54.

Ս ո ս ր

Բան եմասում, ահանջ դիր, անկաջիդ մատաղ, Վարդիթեր,
Ինձ մի քցիլ չուերը, կրակիլ սաղ-սաղ, Վարդիթեր,
Հանգիստ ու դադար չունիմ դառել եմ սարսաղ Վարդիթեր
Աստված սիրես խնայի, թող մնամ խաղաղ Վարդիթեր:

Գարեգինը

Հրամայի, վոր լսեմ, դու ինձ համար վարդ, Սոսի ջան,
Պատրաստ եմ յես կատարել ամեն հրամանդ, Սոսի ջան,
Թեկուղ սաղ աշխարհքն ինձ ասի վատարադդ, Սոսի ջան,
Չեմ թողալ քու սրտումդ մի կորկի չափ դադ, Սոսի ջան:

Ս ո ս ր

Աղջի, յերբ վոր քեզ տեսա, թռավ յերեսիս գույնը,
Թե արհդ կսիրես, մի կտրիլ իմ անուշ քունը.
Տված խոսքդ պինդ պահիր, վոր հաստատվի սրտիս
սյունը,
Սերիդ կապը նորոգի, իմ վոսկի վարաղ Վարդիթեր:

Գարեգինը

Ինձ պես հասարակ աղջիկը, վոր հող եմ քո վոտի տակին,
Ի՞նչպես կարամ քունդ կտրիլ, վոր դերի յեմ քու պատ-
կերքին.

Իր խոսքիցը յես դառնողն արժանի ա թեժ կրակին,
Սերիդ կրակը նոր ա ու նոր, երված սրտիս շաղ Սոսի ջան:

Ս ո ս ր

Ուղղում եմ քեզ մեկ դովիլ, վախում եմ, եդ իմ բանը չի,
Թե արեգակ կասեմ, կասեն նրա նմանը չի.

Արեգակը աչք ծակող ե, եդ սրա նշանը չի,
Բաս լուսնակ ես կես ամսվա, իմ լիս ու շավաղ
Վաղիթեր:

Գ ա ռ ե գ ի ն ր

Գովասանքը դարդակ բան ե, սերն ամենիցն ե գովելի,
Արեգակ, լուսնիակ ասելով՝ վռչինչ ողուտ չի դուս գալի.
Թե գովելու ջանն ես ուղղում, քեզ պես ել վճր մինը կըլի
Համ քաղցրածայն, համ պարզասիրտ, համ կտրիչ
դռնադ, Սոսի ջան:

Ս ո ս ր

Լուսնիակն ել կըխավարի, դու միշտ պայծառ ես հողի ջան
Յողուտ, արմատն ել կը փչվին, քյար չի անիլ քեզ վո-
չինչ բան.

Վարդն ել կթոռոմի, ամեն ծաղիկ կըսալարին,
Բայց իմ սրտին անթառամ ես, իմ բաղչա ու բաղ
Վարդիթեր:

Գ ա ռ ե գ ի ն ր

Աշխարհիս ամեն բանը մին ուր մի վախճան կունենա,
Մին լավություն, մին հալալ սերն ե, վոր հավիտյան
կըմնա,

Յես ել շուտով կը վերջանամ, թե մուրադս կիսատ մնա,
Մուրադս կիսատ թողողը շուտ մտնի դադադ, Սոսի ջան:

Ս ո ս ր

Սոսն եմ, սիրովդ տոգորված, սաղ քշերը անքուն
եմ մնում,

Վայրենու պես տուն չեմ տեսնում, հեր ու քարափ
ինձ բան չինում:

Ով յերկուսիս վայիս դառնա, հախ ասանից եմ խնդրում,
Մուրազաչոր սրտով մեռնի, ամեն ասա, ամիս Վարդիթեր:

Գաւեգիւնը

Սիրույդ տեղակ սեր եմ տվել, ել ինձանում հալ
չի մնաց,

Դու վայրենի՝ յես ճլերքի տեր, մեզ ուրախանալ չի
մնաց:

Ջան ջանի տալուց սավահի՝ վռչինչ բան հուսալ չի
մնաց,

Վարդիթերի հույսն և աստված, մեկից չունի վախ,
Սոսի ջան:

ՍՎ. 130 – 131.

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա

Աբասի — 20 կռակեկանոց
 Ալմ — ալ
 Ալվալա — ալ, կաս կարմիր
 Ախարախա (կանգնել) — հալարտ կեցվածքով
 Ախալեր — յեղբայր
 Ակնամոմ — ընտիր տեսակի մոմ
 Աղլուխ — թաշկինակ
 Այդր — չամորձատված վորձ ձի
 Անարխա — անոգնական
 Աշկարա — ակնհայտ
 Աչքածակ — աքահ, անկուշտ
 Աչքել — նայել, դիտել
 Աջու — աջակողմյան, աջ
 Արին — արյուն
 Արոտի թողնել — արածացնել

Բ

Բալա — պատիժ, դժբախտություն. մանկիկ
 Բաղմանչի — այդեպան
 Բաշ — գմբեթածե կտուր
 Բարեմբարանալ — հավասարվել, հավասարակշռվել
 Բհամ գալ — լերեան գալ, առաջանալ
 Բոշա — գնչու

Գ

Գել — գայլ
 Գիր ահել — գյութել, կախարդել
 Գլխով պտիտ գալ — փայփայել, սիրել

Գյահկիր—հետամնաց
Գյորա—համեմատ
Գյուլբահդ—ծաղկեփունջ
Դ

Դադ—խարան
Դադած—խարանած
Դաստա—փունջ, կույտ, խումբ
Դատել—աշխատել, բանել
Դատում—վաստակ, արդյունք
Դարման—հարդ
Դղվել—ուղղվել, հարմարվել, հարթվել
Դիհ—կողմ
Դռչ—կուրծք
Դուշման—ախոյան, թշնամի

Զ

Զաւում—չար, կատաղի
Զիզի—տան ավագ հարսը (աղի)

Ե

Եշխ—յեռանդ, տրամադրություն
Երծաթ—արծաթ

Ը

Ընկել—լինել
Ընչանք—մինչև

Թ

Թադ կենալ—թադնվել
Թադա—նոր
Թաղի—վորսկան շուն, բարակ
Թալաք—թակարդ
Թառլան—բաղն
Թավադա անել—հրամցնել, պատվել

Թաւ — ծառի կանաչ տերև

Թեր — թերթ. վարդի թեր

Թի — թիակ

Թիքա — սլառառ, կտոր

Թոռ — ցանց, վորոգայթ. հարդի քթոց. աման

Թուման — 10 ուրլի

Փ

Փռռ — չհասած խաղող. խակ միրգ

Ի

Իշտահ — ախորժակ

Լ

Լալաղար — կակաչ. կարմիր, գեղեցիկ ծաղիկ

Լակլակ — արագիլ

Լիս — լոյս

Խ

Խարար — լուր, տեղեկություն

Խաթա — փորձանք, սլառահար

Խաթր — սլառիվ, հարգանք

Խառա — ծիրանադույն

Խառատ — հյուսն

Խաւ — կտորի (թավիշ և այլն) յերեսի նուրբ շերտը

Խարաբ — անպետք, փչացած

Խեր — ոգուտ

Խի — ինչու

Խյուր — հյուր

Խոթել — լափել

Կ

Կամ դալ — համաձայնել, խոսք տալ

Կաննել — կանգնել

կունդիկ-կունդիկ — թավալիւոր
կուն — թեւ. կողմ
կռնել — ձեռքով հենւիլ, թիկն տալ

Հ

Հադաթ — սպանելիք
Հալիվորել — ծերանալ
Հախ — իրավունք, վարձք
Հավես — տրամադրություն
Հարակաշ — տոկուն, դիմացկուն
Հեր — քարայր
Հերու — անցած տարի
Հիլ անել — հմայել, դյուլթել
Հորսի — փայտե գործիք, վորով քամուն են
տալիս դարմանը
Հունար — շնորք, հնարհք. ընդունակություն

Ձ

Ձախու — ձախ, ձախակողմյան

Ղ

Ղաղ — սագ
Ղադար — փորձանք
Ղաթար — շաւք
Ղալամ — դրիչ
Ղալամքաշ — դրչով դժված, նկարված
Ղանդ — գլուխ շաքար
Ղաման — նման, պես
Ղոնաղ — հյուր
Ղոչ — խոյ
Ղոչաղ — քաջ, արի
Ղորթ — ճշմարիտ. իրական

Ղուլ — ծառա. ստրուկ-հլու
 Ղուժ — ավաղ
 Ղույ — աղվամաղ. չար բռթ, գույժ
 Ղուրբան — մատաղ
 Ղրաղ — ախ, յեղր
 Ղսմաթ — ակնկալություն, բախտ
 Ղրկել — ուղարկել, հղել

Ղ

Ձար — հնարավորություն. կարողություն, ոգ-
 նություն
 Ձերք — հիվանդություն. բարակացավ

Մ

Մալ — ունեցվածք, հարստություն, կայք, գույք
 Մախմուր — թափիշ
 Մահնիք — թաղում, մահվան ծիսակատարություն
 Մատակ — եգ գոմեշ
 Մարալ — յեղնիկ (վորձ)
 Մարանդի — մանգաղ
 Մեյդան — հրապարակ
 Մեր մտնել — մայր մտնել
 Մինթանա — շրջադգեատ (հնաձև)
 Մհանա — պատրվակ
 Մով — կապույտ
 Մուղարար — միալար, շարունակ

Յ

Յախա — ոձիք
 Յադութ — հակիսթ
 Յար — սիլած
 Յարար — արդյոք

Ն

Նալ — պայտ
 Նալլաթ — անեծք
 Նախշու — նախշած, ծաղկուն
 Նանիկ — որոր
 Նարդիվան — սանդուխք
 Նի ընեւ — բարձրանալ, վեր յեւեւ
 Նհախ — անտեղի

Շ

Շահի — հինգ կռակականոց
 Շաշ — հիմար
 Շավաղի — արշալույս, լուսաբաց
 Շարմաղ — գեղատեսիլ. ցորենի մաղի տեսակ
 Շիլա շապիկ — կտավե կարմիր շապիկ
 Շիշաք — ծաղիկ
 Շհանց տալ — ցույց տալ
 Շուշա — ապակի

Չ

Չալ — խատուտիկ
 Չախմախի — կայծաքար
 Չայիր — չիման — մարդադետին. արոտատեղի
 Չանա — ընչացք
 Չավ լինեւ — հռչակվել, տարածվել
 Չարդախ անեւ — տարածել, ցցել (պոզերը, փոտները)
 Չոլ — անմարդաբնակ դաշտ, հարթավայր
 Չոլմաղ — անշնորհք, անպետք. անինչք
 Չոռ — ցավ — հիվանդություն
 Չուխա — տղամարդու հնաձև հագուստ
 Չվան — թոկ, պարան

Պատ - ծոմ
 Պոստք -- ընկույզ
 Պուտուտուրիկ - խատուտիկ
 Պոռ - շիթունք

Ջան - մարմին
 Ջառմա - տուգանք
 Ջեր - դրպան
 Ջիդար - թոք
 Ջիվան - ջահել, յերիտասարդ
 Ջուխտ - զույգ
 Ջուղար - պատասխան. լուր
 Ջվալ - մեծ տոպրակ

Ռադի - համաձայն
 Ռահաթ - ժողովուրդ, հասարակություն. հալատակ

Սադ - կենդանի
 Սավահի - բացի
 Սարսադ - հիմար
 Սարարի ընել - լսելակոչույս լինել, ցնդել
 Սել - սայլ. հեղեղ
 Սհաբղանա - դավառական, դյուղական պաշտոն-
 յաների առանձնասենյակը
 Սհաթ - ժամ. ժամացույց
 Սղալել - կռկռել
 Սոբոր տալ - քայլել սահելով

Վ

Վաղի—վաղուցվա, հին
 Վայիս—վոսոխ
 Վելել—վայելել
 Վեր հատել—ծեծել, գլխին տալ

Տ

Տանց—դրանց
 Տատաշ—տատասկ

Փ

Փախս առնել—փախչել, խույս տալ
 Փարա—փարա—կտոր—կտոր
 Փարվաղ անել—շորորալ. սավառնել
 Փեշաքյար—արհեստավոր
 Փեշքաշ—նվեր, ընծա
 Փոթոթել—այլել, խանձել
 Փոլատ—սղողալատ
 Փոխ հաց—նահապետական դյուղում դրացիներէ
 մեջ յեղած հաց փոխ տալու սովորություն
 Փշվել—ի չիք դառնալ, փշանալ, վռնչանալ.
 ուռչել

Ք

Քամակ—գամակ, կոնակ, թիկունք
 Քամար—գոտի
 Քաչալ—ճաղատ
 Քարգահ անել—քստանկյունի դազգյահի վրա
 ձեռագործ անել, գործել
 Քաքուլ—մազերի ֆունջ ճակատի վրա
 Քթել—զդալ
 Քոմմա—բոլոր, լողջ

ՀԱՄԱՌՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

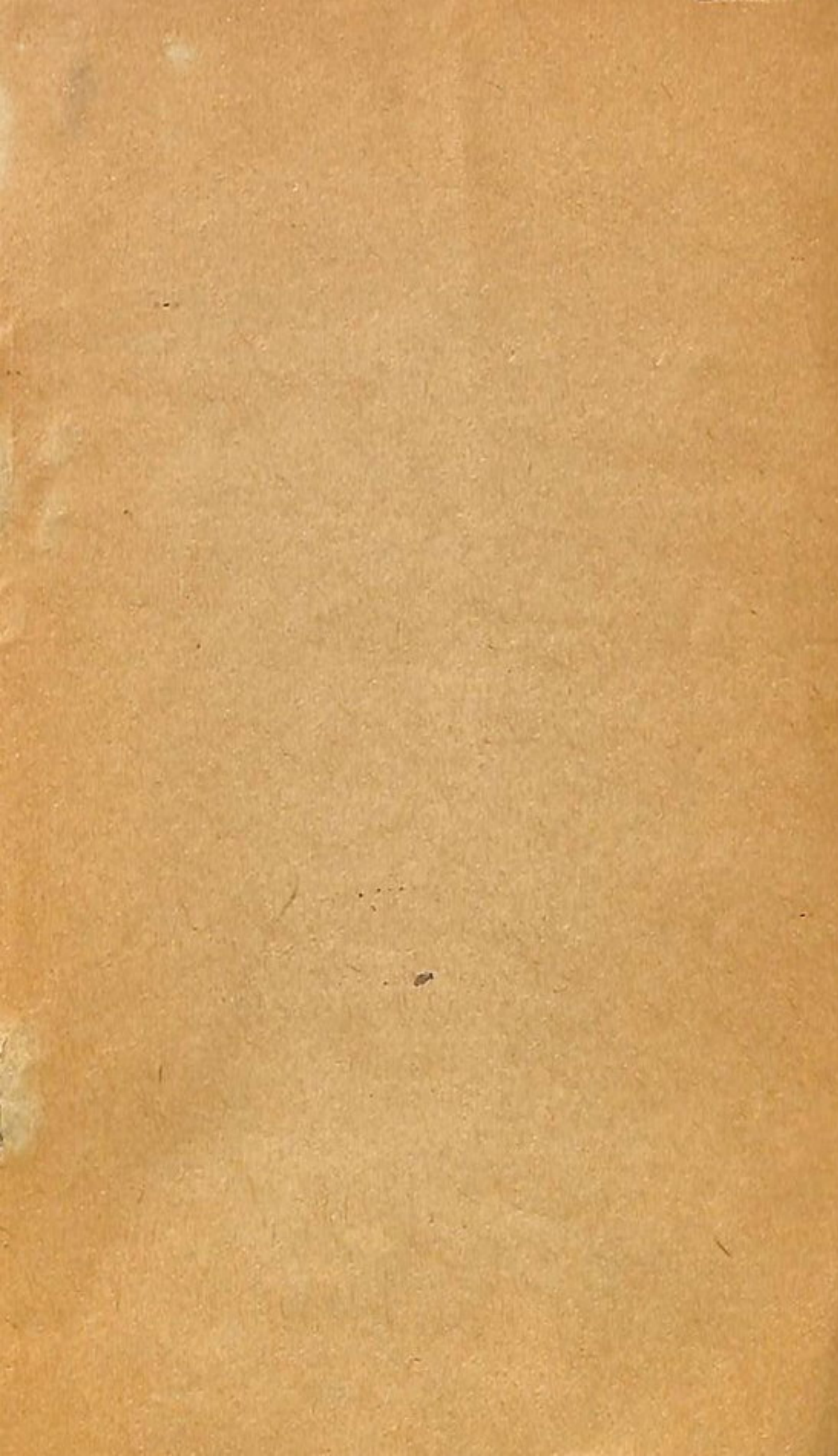

- Աք—Աքցիզի (պատկեր), Թիֆլիս, 1896 թ.
 Բ—Բղդե, Թիֆլիս, 1890 թ.
 ԿԾ—Կովածաղիկ (2-րդ տպագրութիւն), Տփլիս,
 1897 թ.
 ՀԽ—Հացի խնդիր (2-րդ տպագրութիւն),
 Տփլիս, 1904 թ.
 ՀԵ—Հունո, Թիֆլիս, 1900 թ.
 ՀԶ—Հուշիկներ, Ա. շրջան, Թիֆլիս, 1894 թ.
 ՄԽ—Մեր Խեչոն (գրույց), Թիֆլիս, 1899 թ.
 ՄԱ—Միքել Աղենց Արդյուլը (երական կյանքից)
 Թիֆլիս, 1896 թ.
 Ն—Նա (պատկեր), Թիֆլիս, 1896 թ.
 ՇԵ—Շահեն, Թիֆլիս, 1883 թ.
 ՍՀ—Սոխակ Հայաստանի, Ա. Գրիգորյանց, հատ.
 3-րդ, Բագու, 1876 թ.
 ՍՎ—Սոս և Վարդիթեր (2-րդ տպագրութիւն),
 Թիֆլիս, 1887 թ.
 Յ—Յեցեր, Թիֆլիս, 1889 թ.
-

ԲԱԺԻՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

	ԵԶ
1. ԱՌԱՋԱԲԱՆ	3
2. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	5
3. ԲՅԱԳՐԵՐ	
ա. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՅԵՐԳԵՐ . . .	31
բ. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ	
ՅԵՎ ԱՍԱՅՎԱԾՔՆԵՐ	41
գ. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԶՐՈՒՑՆԵՐ	
ՅԵՎ ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ . .	59
դ. ՆՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՅԵՎ	
ԱՇՈՒՂԱԿԱՆ ՅԵՐԳԵՐԻ	69
4. ԲԱՌԱՐԱՆ	81
5. ՀԱՄԱՌՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	91

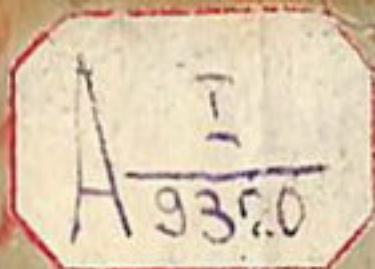

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. գրադ.

FL0047013

ԳԻՆԸ 1 Ռ. 50 Կ.

816/111
- 30

ПРОШЬЯН
И
НАРОДНОЕ
ТВОРЧЕСТВО

Изд. Института Истории и Литературы
Армянской ССР.
Ереван—1938 г.